

Cahier 2019-13

Blijven vergunninghouders in Nederland?

Patronen en determinanten van vervolgmigratie en remigratie onder asielmigranten,
cohort 1995-1999

A. Leerkes (WODC)
M. de Hoon (CBS / Maastricht University)

Met medewerking van
R. Damen (WODC)

Voorwoord

We stellen ons Nederland misschien voor als het definitieve bestemmingsland van asielzoekers die hier in aanmerking komen voor een verblijfsvergunning. Maar is het dat ook? Wie blijft er op de lange termijn in Nederland, wie keert terug naar het herkomstland en wie migreert er uiteindelijk naar een ander (Europees) land? Welke demografische en sociaaleconomische factoren bepalen de genoemde migratie-uitkomsten? Zowel nationaal en internationaal is erg weinig bekend over migratiegedrag na vergunningverlening, terwijl kennis daarover van groot belang kan zijn voor de Nederlandse – en Europese – migratie- en integratiestrategie.

In dit onderzoek van het WODC en het CBS wordt het migratiegedrag geanalyseerd van alle asielmigranten die in de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw naar Nederland kwamen en in het bevolkingsregister werden ingeschreven vanwege een verblijfsvergunning. Het onderzoek is gebaseerd op informatie uit de Basis Registratie Personen (voorheen: Gemeentelijke Basis Administratie) en andere administratieve gegevens en volgde het cohort 1995-1999 tot en met 2015.

Ik wil mijn dank uitspreken aan de voorzitter en leden van de begeleidingscommissie, te weten Maarten Vink (Maastricht University, voorzitter), Carolus Grütters (Radboud Universiteit), Ilse van Liempt (Universiteit Utrecht), Time Kaptein en Tycho Walaardt (Ministerie van Justitie en Veiligheid) en Arjen Verweij (Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid). Voorts heeft een interne leescommissie van het WODC en het CBS het manuscript van waardevolle commentaren voorzien. Daarom gaat een woord van dank uit naar Djamila Schans, Monika Smit, Han Nicolaas en Hans Smeets. Tot slot danken de auteurs Roxy Damen voor haar betrokkenheid tijdens de eerste fase van het project en Sanne Noyon voor het editen van de laatste versie.

Annelies Daalders,

Waarnemend Directeur WODC

Inhoud

Samenvatting — 4

1 Inleiding — 12

- 1.1 Achtergrond en onderzoeksvragen — 12
- 1.2 Belangrijke begrippen en definities — 13
- 1.3 Relevantie — 14
- 1.4 De onderzoeksmethode — 15
- 1.5 Beperkingen — 16
- 1.6 Opbouw van het rapport — 18

2 Resultaten — 20

- 2.1 Migratie-uitkomsten naar achtergrondkenmerken — 20
- 2.2 Emigratie over de tijd — 24
- 2.3 Migratietrajecten: herhaalde immigratie en emigratie — 25
- 2.4 Vervolgmigratie: bestemmingslanden — 26
- 2.5 Vertrek uit Nederland en arbeidsmarktdeelname — 27
- 2.6 Determinanten van geregistreerde vervolgmigratie, remigratie en administratieve verwijdering — 29

3 Conclusies, beleidsimplicaties en vervolgvragen — 37

- 3.1 Conclusies — 37
- 3.2 Discussie — 40
- 3.3 Tot besluit: vervolgonderzoek — 42

Summary — 44

Literatuur — 52

Bijlagen

- 1 Technische toelichting — 55
- 2 Cijfers achter figuren in rapport — 59

Samenvatting

In de tweede helft van jaren negentig van de vorige eeuw togen er substantiële aantallen asielzoekers naar Nederland, waarvan ongeveer de helft op verschillende manieren een Nederlandse verblijfsvergunning verwierf. Uit een recent WODC-rapport, dat beschreef hoe de integratie van die groep vergunninghouders verliep, bleek dat ongeveer één op de drie personen met een asielachtergrond die in de periode 1995 tot en met 1999 werden ingeschreven in het Nederlandse bevolkingsregister na verloop van tijd weer uit Nederland vertrok. Uitschrijving uit het bevolkingsregister kan wijzen op geregistreerde remigratie (het terugkeren naar het land van herkomst), geregistreerde vervolgmigratie (het emigreren naar een ander land dat niet het herkomstland is), of is het gevolg van administratieve verwijdering (verwijdering door de gemeente omdat er lange tijd, bijvoorbeeld twee jaar, niets meer van de betreffende persoon is vernomen). Blijkbaar komt internationale migratie ook nog regelmatig voor *nadat* asielmigranten een verblijfsvergunning verwerven.

Sinds 2014 heeft Nederland opnieuw te maken met een substantiële instroom van asielzoekers, van wie een belangrijk deel in aanmerking is gekomen voor een verblijfsvergunning. Een belangrijke vraag die zich momenteel voordoet, is hoe de positie van de nieuwe vergunninghouders zich de komende jaren zal ontwikkelen. Een van de vragen die daarbij gesteld kunnen worden, is in hoeverre zij zich blijvend in Nederland zullen vestigen. De Directie Migratie heeft het WODC daarom verzocht om nader onderzoek te doen naar het migratiegedrag *na* vergunningverwerving onder de asielmigranten die zich in de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw in Nederland vestigden. Het WODC heeft daartoe samenwerking gezocht met het CBS.

De volgende onderzoeksvragen staan in dit rapport centraal:

- 1 Hoe groot was het aandeel emigranten tot en met 31 december 2015 onder vergunninghouders met een asielachtergrond uit het cohort 1995-1999 en wat voor type emigratie betrof het (remigratie dan wel vervolgmigratie)?
- 2 Op welke achtergrondkenmerken verschillen de vergunninghouders die emigreerden (uitgesplitst naar type emigratie) van de vergunninghouders die eind 2015 nog, of weer, in Nederland woonden?
- 3 Welke achtergrondkenmerken van de vergunninghouders zijn voorspellers van emigratie uit Nederland in de vorm van remigratie, vervolgmigratie en administratieve verwijdering met onbekende bestemming?

Relevantie

Het migratiegedrag na asielvergunningverlening is zowel in Nederland als internationaal beperkt gedocumenteerd. We weten niet goed hoe gangbaar remigratie en vervolgmigratie zijn, welke factoren maken dat vergunninghouders het land waarin men asiel aanvraag eventueel weer verlaten, en met welke bestemming. Wel is bekend dat zich onder Somalische vergunninghouders een aanzienlijke emigratie richting Engeland heeft voorgedaan. Mede in het licht van de verhoogde asielinstroom van de afgelopen jaren is het om verschillende redenen van belang meer te weten te komen over de migratiepatronen onder eerdere cohorten vergunninghouders. Ten eerste kan kennis op dat terrein meer inzicht bieden in de (on)mogelijkheden van tijdelijke bescherming. In zijn Regeerakkoord stelt het

kabinet Rutte III voor om de asielvergunning voor bepaalde tijd voortaan drie in plaats van vijf jaar geldig te laten zijn, waarna de vergunning eventueel met twee jaar verlengd kan worden voordat de vergunninghouder mogelijk recht heeft op permanent verblijf in Nederland. Het is interessant om na te gaan hoe dat voor-nemen zich verhoudt tot het emigratiegedrag van asielvergunninghouders in het verleden, welke tot op zekere hoogte de migratievoorkeuren van dergelijke migranten reflecteert. Ten tweede kan de kennis mogelijk benut worden bij het Europese toelatingsbeleid voor asielmigranten, waaronder initiatieven om te komen tot een Europees spreidingsbeleid voor asielvergunninghouders. Als bepaalde groepen asielvergunninghouders na verloop van tijd in hoge mate verder migreerden vanuit Nederland naar andere Europese landen, dan kunnen dergelijke groepen wellicht beter direct in die andere Europese landen worden opgenomen, bijvoorbeeld wanneer dat een gunstig effect zou hebben op hun integratietrajecten. Ten derde kan kennis van migratiegedrag na vergunning-verlening van belang zijn voor het Nederlandse *integratie*beleid. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat vooral relatief goed geïntegreerde vergunninghouders vertrekken of dat groepen migranten, die eigenlijk gericht zijn op verblijf elders in de Europese Unie, in Nederland een integratieachterstand oplopen. Dat zou bepaalde 'integratie-vraagstukken' in Nederland tot op zekere hoogte in een ander licht plaatsen. Ten slotte is voor de discussie over de integratie van asielmigranten momenteel van belang dat een deel van de personen die Nederland verlieten, zich wellicht opnieuw in Nederland zullen vestigen. Zo bestaat de mogelijkheid dat een deel van degenen die naar het Verenigd Koninkrijk vertrokken weer naar Nederland trekken vanwege de 'Brexit'.

Gegevens en onderzoeksmethode

Er is gebruikgemaakt van een dataset, samengesteld op basis van het Stelsel van Sociaal statistische Bestanden (SSB), die is aangemaakt in het kader van de WODC studie *Een kwestie van tijd* (Maliapaard et al., 2017). De populatie bestaat uit alle migranten die (1) volgens het CBS 'asiel' als migratiemotief hebben (dat wil zeggen: naar Nederland zijn gekomen in het kader van een asielverzoek), (2) in de periode 1995 tot en met 1999 voor het eerst in het Nederlandse bevolkingsregister werden geregistreerd, en (3) tenminste ingeschreven zijn geweest op een adres dat geen COA-locatie (asielzoekerscentrum) was, zonder Nederland eerst te hebben verlaten vanuit een COA-locatie.

Het databestand uit het eerdere WODC-onderzoek is voor de huidige studie verder opgeschoond: zo werden personen die in de periode 1995-1999 weliswaar ingeschreven werden in de Gemeentelijke Basis Administratie (GBA), Basisregistratie Personen (BRP, voorheen GBA) maar die nooit buiten een AZC hebben gewoond, nu uitgefilterd omdat het naar alle waarschijnlijkheid personen betreft die nooit een verblijfsvergunning verwierven.

Verder is het databestand verrijkt met variabelen over het geregistreerde land van bestemming ingeval van emigratie of eventueel administratieve verwijdering uit de GBA. Ten slotte is de observatieperiode uitgebreid tot en met 31-12-2015 (*Een kwestie van tijd* keek alleen naar het laatst bekende woonland van de vergunninghouders op de peildatum 31-12-2013).

Terwijl de eerste twee onderzoeksvragen zijn beantwoord met behulp van beschrijvende statistiek is de derde onderzoeksvraag beantwoord door middel van zogeheten survival analyses en *competing risk* analyses. Bij dergelijke modellen wordt de kans op emigratie bepaald op basis van zowel tijdsinvariante kenmerken van de migrant (bijvoorbeeld leeftijd van inschrijving in de GBA en geslacht) als

dynamische kenmerken (bijvoorbeeld of een migrant participeerde op de arbeidsmarkt of inmiddels tot Nederlander was genaturaliseerd).

Beperkingen

Vier beperkingen van het onderzoek dienen te worden benoemd. Ten eerste is uitsluitend gekeken naar internationale migratie onder asielzoekers die een Nederlandse verblijfsvergunning verkregen. Er zal tevens sprake zijn van een 'omgekeerde' migratiestroom waarbij asielzoekers die in andere Europese landen een verblijfsvergunning verkrijgen zich na verloop van tijd in Nederland vestigen. Ten tweede is de verblijfstitel van de migranten indirect afgeleid uit GBA-gegevens en IND-gegevens die in de jaren negentig van de vorige eeuw door de Immigratie en Naturalisatiedienst (IND) aan het CBS zijn geleverd over het (eerste) 'migratiemotief' van een immigrant. Er kon niet opnieuw een koppeling worden gemaakt met IND-gegevens vanaf 1995 zodat we hadden kunnen nagaan of personen wellicht te maken hebben gekregen met intrekking of niet-verlenging van tijdelijke verblijfsvergunningen. Ten derde zullen de gegevens uit het bevolkingsregister niet altijd corresponderen met het werkelijke en 'definitieve' woonland van de migrant. Een deel van degenen die volgens de GBA in Nederland woonden kan feitelijk gedurende een deel van die periode buiten Nederland hebben gewoond of nog steeds wonen. Het laatst bekende woonland in het geval van geregistreerde emigratie hoeft bovendien niet overeen te komen met het laatste woonland: zo is het mogelijk dat emigranten opnieuw migreerden, hetzij naar het oorspronkelijke herkomstland, hetzij naar een ander land (niet zijnde Nederland). Ten vierde: een aanzienlijke groep personen bleek niet langer ingeschreven te staan in het Nederlandse bevolkingsregister zonder dat er een opvolgend woonland bekend is. Het betreft personen die na verloop van tijd administratief door de gemeente zijn verwijderd uit het GBA. Voor zover ons bekend, gebeurt dat meestal als de Nederlandse instanties een tijd (bijvoorbeeld twee jaar) niets meer van de betreffende persoon vernemen. Het kan zijn dat de vergunninghouder niet de moeite nam om zich uit te schrijven of niet wist dat dat in Nederland wettelijk verplicht is. De groep administratief verwijderden kan echter ook bestaan uit personen die na verloop van tijd hun verblijfsvergunning voor bepaalde tijd verloren. Een deel van hen zal, ondanks hun administratieve verwijdering uit het bevolkingsregister, voor korte of langere duur in Nederland hebben verbleven, zij het niet rechtmatig. We gaan er echter om verschillende redenen van uit dat de meeste administratief verwijderde personen Nederland uiteindelijk verlieten: (1) de Nederlandse overheid ging zover bekend voor het betreffende cohort terughoudend om met het niet verlengen of beëindigen van de geldigheid van verblijfsvergunningen, (2) er zijn in de meeste gevallen vele jaren verstreken sinds de administratieve verwijdering en de laatste door ons gehanteerde peildatum (31-12-2015) terwijl het gezien de Koppelingswet en ander Nederlands beleid om onrechtmatig verblijf te ontmoedigen niet eenvoudig is om in Nederland te verblijven zonder verblijfsvergunning, (3) een belangrijk deel van de administratief verwijderden werd pas na een relatief lange GBA inschrijvingsduur uitgeschreven; het is onaannemelijk dat zij na een dergelijke lange verblijfsduur nog in substantiële mate te maken kregen met het niet verlengen of intrekken van het recht op legaal verblijf, en (4) groepen die tijdelijk niet rechtmatig in Nederland verbleven (bijvoorbeeld personen die in aanmerking zijn gekomen voor het zogeheten Generaal Pardon) behoren niet tot de administratief verwijderden; we rekenden alleen personen tot de groep administratief verwijderden die niet op een later moment, nadat ze al op regulier adres hadden gewoond, weer in het bevolkingsregister werden ingeschreven.

Belangrijkste bevindingen

Onder degenen die zich in de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw in Nederland vestigden, stond 31,6% op 31 december 2015 niet meer in de GBA ingeschreven; 4,3% was volgens de registraties teruggekeerd naar het land van herkomst (remigratie), 12,4% was geëmigreerd naar een ander land (vervolgmigratie) en 14,9% was administratief verwijderd zonder dat er een opvolgend woonland bekend was. We veronderstelden om verschillende redenen, die hiervoor uiteengezet zijn, dat personen uit de laatstgenoemde groep eind 2015 in meerderheid niet meer in Nederland woonden. We stelden tevens vast dat ongeveer 1 op de 10 migranten die eind 2015 in Nederland woonden een periode uitgeschreven was geweest uit het bevolkingsregister: zij hadden Nederland tijdelijk verlaten en/of verbleven een periode in Nederland zonder rechtmatig verblijf.

Als we ervan uitgaan dat de groep administratief verwijderden per 31 december 2015 inderdaad niet meer in Nederland woonde, dan kan de totale mate van vervolgmigratie en remigratie binnen enkele bandbreedtes worden bepaald. Als we de totale groep administratief verwijderden tot de vervolgmigranten rekenen, dan bedroeg de totale mate van vervolgmigratie tussen de 12,4% en 27,3% (12,4+14,9). Rekenen we deze groep tot de remigranten, dan bedroeg de totale mate van remigratie tussen de 4,3% en 19,2% (4,3+14,9).

Geregistreerde vervolgmigratie was vooral gericht op omliggende landen, met name het Verenigd Koninkrijk, op enige afstand gevolgd door België en Duitsland. Hoewel emigratie dus bij circa een derde van de vergunninghouders voorkwam, lijkt terugkeer naar het herkomstland vrij uitzonderlijk te zijn geweest: de toekomst van verreweg de meeste vergunninghouders lag naar het zich laat aanzien in Nederland of elders in (West) Europa. Onder Iraniërs was de Verenigde Staten het voornaamste bestemmingsland in het geval van vervolgmigratie (23,6%).

Geregistreerde vervolgmigratie kwam weinig voor in de eerste jaren na inschrijving in het bevolkingsregister, maar nam sterk toe in de periode vanaf vier jaar na inschrijving in de GBA, om vervolgens te pieken na acht jaar. Remigratie kende een meer lineair, constanter verloop over de tijd; de kans op geregistreerde remigratie neemt geleidelijk toe naarmate de periode sinds inschrijving toeneemt (zie hierna over de relatie tussen pensionering en remigratie). Administratieve uitschrijving met onbekende bestemming piekte vier tot vijf jaar na inschrijving in de GBA.

Er blijken duidelijke verschillen te zijn tussen blijvers, remigranten en vervolgmigranten als het gaat om geslacht, de leeftijd bij aankomst in Nederland, huishoudsamenstelling, herkomstland, de mate van naturalisatie en de sociaaleconomische status. Personen die relatief jong waren toen ze in Nederland aankwamen, zijn oververtegenwoordigd onder de vervolgmigranten, terwijl remigranten juist wat ouder waren toen zij in Nederland arriveerden. Vrouwen en personen die in gezinsverband naar Nederland kwamen, zijn oververtegenwoordigd onder degenen die aan het eind van de observatieperiode nog, of weer, in Nederland woonden. Onder de personen die in de observatieperiode geen Nederlander werden, lag het aandeel emigranten relatief hoog (62,9%). Echter, van degenen die wel tot Nederlander naturaliseerden, was een aanzienlijk deel uit Nederland vertrokken: ongeveer één op de vier (23,7%) genaturaliseerde vergunninghouders woonde eind 2015 niet in Nederland.

Personen die vanwege individuele omstandigheden vluchtten lijken zich in sterkere mate permanent in Nederland te hebben gevestigd dan personen die in sterkere mate waren aangewezen op bescherming op grond van de algemene situatie in hun herkomstland. Emigranten afkomstig uit landen waarvoor groepsgebonden beleid van kracht was, vestigden zich voor zover bekend echter vaker in een ander

Europees land dan dat zij terugkeerden naar het land van herkomst. Als er groepsgebonden beleid gold dan kregen alle personen die aannemelijk konden maken dat ze uit bepaalde herkomstlanden afkomstig waren een verblijfsvergunning op basis van algemene omstandigheden in het betreffende land (bijvoorbeeld een burgeroorlog).

Uit de *survival* en *competing risk* analyses blijkt dat zowel demografische als sociaaleconomische kenmerken van de vergunninghouders een effect hebben op de migratie-uitkomst. Mannen hadden een ongeveer 1,4 maal grotere kans om Nederland te verlaten dan vrouwen; personen die als minderjarige naar Nederland kwamen hadden een ongeveer 40% kleinere kans op emigratie dan personen die tussen de 45 en 55 jaar oud waren toen ze in de Nederlandse registers werden ingeschreven. Ook het samenwonen met een partner en het hebben van kinderen in Nederland verkleinde de emigratiekans. Vergunninghouders met een relatief zwakke sociaaleconomische positie – blijkend uit het ontvangen van een aan werkloosheid gerelateerde uitkering – hadden juist een verhoogde emigratiekans, vooral, maar niet uitsluitend, in de vorm van remigratie. De bevindingen ten aanzien van het effect van de sociaaleconomische positie (soms aangeduid als 'structurele integratie') op emigratie zijn in tegenspraak met resultaten van eerder onderzoek waarbij is gekeken naar terugkeerintenties.

Het herkomstland blijkt een invloed te hebben op de emigratiekans, en op het type emigratie, die we niet kunnen verklaren uit de reeds genoemde demografische en sociaaleconomische kenmerken van de vergunninghouders. Somaliërs hadden, zoals bekend, een relatief grote kans op vervolgmigratie, maar we zien eveneens een verhoogde kans op vervolgmigratie onder Angolezen en Soedanezen. Personen uit voormalig Joegoslavië hadden, onder statistische constanthouding van de andere gemeten demografische en sociaaleconomische factoren, de grootste kans op geregistreerde remigratie, gevolgd door Irakezen en Soedanezen.

Twee bevindingen van de multivariate analyses zijn enigszins paradoxaal te noemen. Ten eerste blijkt het verwerven van de Nederlandse nationaliteit de emigratiekans maar beperkt te verminderen (namelijk met minder dan 10%). We zouden daarom zelfs kunnen spreken van een *naturalisatieparadox*: het hebben van de Nederlandse nationaliteit lijkt juist ook kansen te creëren voor met name vervolgmigratie in de Europese Unie en, in mindere mate, voor remigratie. De Nederlandse nationaliteit lijkt mede te fungeren als een soort Europese verblijfsvergunning: Nederlandse burgers mogen zich immers in andere EU Lidstaten vestigen als Unieburgers. De relatief hoge kans op geregistreerde remigratie onder genaturaliseerde Nederlanders kan erop wijzen dat de Nederlandse nationaliteit deels fungeert als 're-immigratieverzekering': als de omstandigheden in het herkomstland tegenvallen, heeft de genaturaliseerde migrant het recht om zich zonder nadere toelatingseisen weer in Nederland te vestigen.

Een tweede onverwachte bevinding heeft betrekking op het effect van het afkomstig zijn uit een land waarvoor in Nederland groepsgebonden beleid van kracht was. We zouden namelijk verwachten dat het afkomstig zijn uit een dergelijk land samengaat met een verhoogde kans op remigratie: de gedachte achter dergelijke groepsgebonden beleid is immers dat personen in principe alleen worden beschermd tegen terugkeer met het oog op algemene omstandigheden in het land van herkomst die, bijvoorbeeld als een burgeroorlog is geëindigd (denk aan voormalig Joegoslavië), kunnen verbeteren. Het afkomstig zijn uit een land waarvoor groepsgebonden beleid van kracht was, blijkt echter vooral een determinant te zijn van geregistreerde vervolgmigratie en administratieve verwijdering met onbekende bestemming, en niet zozeer van geregistreerde remigratie. Dat kan erop wijzen dat groepsgebonden beleid asielzoekers aantrok die mede vanwege de relatief hoge kans op een

verblijfsvergunning in Nederland asiel aanvragen in plaats van een ander Europees land (of in Noord-Amerika), waarna een deel zich vervolgens vestigde in het land dat eigenlijk de voorkeur genoot. Een andere/aanvullende verklaring is dat personen uit dergelijke landen meer contacten hadden met asielmigranten elders in Europa, waardoor zij relatief veel gelegenheid hadden om zich elders bij die familie en/of bekenden te vestigen. In de onderzochte periode was het makkelijker dan tegenwoordig voor asielmigranten om, ook zonder dat zij de Nederlandse nationaliteit bezaten, verder te migreren naar een ander Europees land. Pas sinds 1997, sinds de komst van de Dublin overeenkomst, worden asielzoekers geacht alleen asiel aan te vragen in het eerste veilige land, en pas sinds de komst van Eurodac in 2003, kunnen overheden asielzoekers die elders in Europa al eens asiel aanvragen identificeren op basis van hun vingerafdrukken.

Een van de beperkingen van het onderzoek betreft het relatief grote aantal administratief verwijderden waarvoor geen opvolgend woonland bekend is. Dat maakt het lastig om uitspraken te doen over de totale mate van vervolgmigratie en remigratie vanuit Nederland. We konden niettemin vaststellen dat de meeste voorspellers van geregistreerde remigratie geen voorspellers zijn van administratieve verwijdering, terwijl diverse voorspellers van vervolgmigratie, met name de tijdsafhankelijke variabelen waarop de waarde al vastlag bij aankomst van Nederland (leeftijd van immigratie in Nederland, het behoren tot een land waarvoor groepsgebonden beleid gold, het herkomstland) juist sterk lijken op de voorspellers van administratieve verwijdering met onbekende bestemming. Op grond daarvan kan de hypothese worden geformuleerd dat het aandeel vervolgmigranten onder de administratief verwijderden met onbekende bestemming groter was dan het aandeel remigranten.

Beleidsimplicaties

De ervaringen met de asielvergunninghouders uit de tweede helft van de jaren negentig laten zien dat tijdelijk verblijf in Nederland geen regel was maar uitzondering. Terwijl de cumulatieve mate van emigratie met 31,6% weliswaar substantieel was, lijkt vervolgmigratie bovendien gangbaarder te zijn geweest dan terugkeer naar het herkomstland. Zelfs onder personen uit landen waarvoor groepsgebonden beleid gold – juist bij dergelijke landen lijken er mogelijkheden te liggen voor tijdelijke bescherming – was zowel het percentage geregistreerde remigranten (4,9%) als het percentage administratief verwijderden (14,8%) beperkt. Tevens valt op dat geregistreerde remigratie met name in de eerste jaren na aankomst nauwelijks voorkomt. De remigratiekans stijgt maar heel geleidelijk in de tijd, wat deels verklaard lijkt te worden doordat een stijgend aantal vergunninghouders na verloop van tijd de pensioengerechtigde leeftijd behaalt en naturaliseert (het is bekend dat een deel van de gepensioneerde migranten graag wil terugkeren naar hun geboorteland, en dat dat in het Nederlandse stelsel ook wordt gefaciliteerd, doordat zij AOW uitkeringen 'mee mogen nemen' naar het land van herkomst). In zijn Regeerakkoord stelt het kabinet Rutte III voor om de tijdelijke asielvergunning voortaan drie in plaats van vijf jaar geldig te laten zijn, waarna de vergunning eventueel met twee jaar verlengd kan worden voordat de vergunninghouder in aanmerking komt voor permanent verblijf in Nederland. Dit onderzoek laat zien dat het voornemen tot tijdelijke bescherming beperkt aansluit bij het migratiegedrag van de vergunninghouders in het verleden. Voor de meeste vluchtelingen resulteerde een verblijfsvergunning in langdurig verblijf in Nederland dan wel, naar het zich laat aanzien, elders in de Europese Unie. Het onderzoek levert nog een inzicht op dat relevant is voor het terugkeerbeleid: het positieve

effect van naturalisatie op geregistreeerde remigratie kan erop wijzen dat terugkeer met (tijdelijk) behoud van het recht op verblijf in Nederland de kans op terugkeer kan vergroten (internationaal staat dergelijke 'proefterugkeer' ook wel bekend onder de noemer *go and see*).

Op basis van het migratiegedrag van de vergunninghouders uit de jaren negentig van de vorige eeuw lijkt het, althans nu het Verenigd Koninkrijk heeft aangegeven de Europese Unie te zullen verlaten, slechts tot op zekere hoogte zinvol om asielzoekers *op basis van hun herkomstland* over Europese landen te spreiden. We zien voor Nederland in elk geval dat vervolgmigratie in ongeveer drie kwart van de gevallen betrekking had op de drie landen waarmee Nederland lands- of zee grenzen deelt. Het lijkt daarmee deels te worden bepaald door de afstand tot het eerste land van vestiging (het land waar de asielaanvraag is ingediend, kan overigens mede zijn uitgekozen vanwege de nabijheid ten opzichte van het land waar men zich uiteindelijk wil vestigen). Vervolgmigranten uit landen die voor kortere of langere duur deel uitmaakten van het Britse Rijk (bijv. Somalië, Soedan, Afghanistan) hadden weliswaar een duidelijke voorkeur voor het Verenigd Koninkrijk, maar het is de vraag of er in een Europese Unie zonder het Verenigd Koninkrijk veel mogelijkheden zijn om migranten te verdelen op basis van historische banden tussen asiel- en bestemmingslanden. De omvangrijke vervolgmigratie binnen Europa suggereert niettemin dat er meer nagedacht zou kunnen worden over een *Europees of bilateraal integratiebeleid*. Wellicht hebben personen elders in de Europese Unie – bijvoorbeeld net over de grens – meer kansen op werk dan in Nederland of hebben ze er (meer) familie. In die gevallen kan vervolgmigratie een gewenste uitkomst zijn. De huidige initiatieven om vergunninghouders door middel van individueel matchingsbeleid zodanig over Nederland te spreiden dat de arbeidsmarktuitskomsten worden geoptimaliseerd, zouden dan een internationale component krijgen. Zo zou het bijvoorbeeld een optie kunnen zijn EU-lidstaten vergunninghouders onderling te laten 'ruilen' als dat in beide landen de integratie bevordert. Ook bevestigt het onderzoek het belang van het beperken van internationale verschillen in inwilligingskansen in de Europese Unie. Dat verkleint de kans dat migranten op pragmatische gronden asiel aanvragen in landen met een hoge inwilligingskans, terwijl ze daar eigenlijk niet willen wonen, slechts beperkt in integratie investeren en na verloop van tijd verder migreren (terwijl men wellicht een hogere mate van integratie had bereikt als men zich gelijk in het definitieve bestemmingsland had gevestigd).

Er zijn vooralsnog geen aanwijzingen dat vooral kansarme vergunninghouders in Nederland 'achterblijven'. In tegendeel: er lijkt juist sprake te zijn van een oververtegenwoordiging van personen met een zwakke arbeidsmarktpositie onder met name de remigranten. De zich over de tijd verbeterende arbeidsmarktpositie onder vergunninghouders wijst dus niet alleen op een toenemend succes op de arbeidsmarkt, maar ook op selectief vertrek onder degenen die op grotere afstand van de arbeidsmarkt staan.

Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Het onderzoek heeft belangrijke inzichten opgeleverd op een terrein waarop nationaal en internationaal weinig bekend is, terwijl meer kennis van groot belang kan zijn voor de Nederlandse én Europese migratie- en integratiestrategie. Toekomstig onderzoek zou moeten proberen om enkele beperkingen van het huidige onderzoek te verminderen en zou tevens enkele in dit rapport gepresenteerde bevindingen nader onder de loep kunnen nemen. Onder de onderzoeksbevelingen zijn: (1) het op individueel niveau een koppeling maken tussen emigratieuitskomsten en IND

data over de ontwikkeling van de verblijfstitel van de vergunninghouder, (2) het gebruik van andere databronnen om migratie-uitkomsten en determinanten vast te stellen, bijvoorbeeld een (online) enquête, (3) het nader onderzoeken van de categorie administratief verwijderden en het mede op basis daarvan komen tot een onderbouwde statistische *prognose* van de vermoedelijke toekomstige emigratie onder recentere cohorten asielvergunninghouders, (4) het nader uitdiepen van de achtergronden van de sterke herkomstlandeffecten op de emigratiekans en het resulterende type emigratie, (5) het doen van nader onderzoek naar de aanwezigheid van diaspora in andere Europese landen op vervolgmigratie, ook in het licht van internationale verschillen in de inwilligingskans, (6) het onderzoek van verhuisgedrag *binnen* Nederland (zo is er een aanzienlijke trek naar de stad waarneembaar) en (7) het doen van onderzoek naar vervolgmigratie vanuit andere Europese landen naar Nederland: mede in het licht van het mogelijke vertrek van het Verenigd Koninkrijk uit de Europese Unie bestaat de mogelijkheid dat Nederland binnen Europa aantrekkelijker wordt als definitief vestigingsland.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond en onderzoeksvragen

In de tweede helft van jaren negentig van de vorige eeuw togen er substantiële aantallen asielzoekers naar Nederland, waarvan ongeveer de helft op verschillende manieren een Nederlandse verblijfsvergunning verwierf.¹ Uit een recent WODC-rapport, dat beschreef hoe de integratie verliep van die groep vergunninghouders, bleek dat ongeveer één op de drie personen met een asielachtergrond die in de periode 1995 tot en met 1999 werden ingeschreven in het Nederlandse bevolkingsregister volgens de registraties op 31 december 2013 niet meer in Nederland woonde (Maliepaard, Witkamp & Jennissen, 2017; zie ook Maliepaard, Leerkes & Schans, 2017). Blijkbaar komt internationale migratie ook nog regelmatig voor *nadat* asielmigranten een verblijfsvergunning verwerven.

Sinds 2014 heeft Nederland opnieuw te maken met een substantiële instroom van asielzoekers, van wie eveneens een belangrijk deel in aanmerking kwam voor een verblijfsvergunning: in 2015, het jaar waarin het aantal asielaanvragen piekte, betrof 70% van de IND-beslissingen op asielaanvragen een inwilliging (IND 2016).

Een belangrijke vraag die zich momenteel voordoet, is hoe de positie van de nieuwe vergunninghouders zich de komende jaren zal ontwikkelen. Een van de vragen die daarbij gesteld kunnen worden, is in hoeverre zij zich blijvend in Nederland zullen vestigen. De Directie Migratie heeft het WODC daarom verzocht om nader onderzoek te doen naar het migratiegedrag *na* vergunningverwerving onder de groep asielmigranten die zich in de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw in Nederland vestigden. Uit de ervaringen die in het verleden zijn opgedaan, kunnen mogelijk immers lessen worden getrokken voor het heden. Het WODC heeft daartoe samenwerking gezocht met het CBS.²

De volgende onderzoeksvragen staan in dit rapport centraal:

- 1 Hoe groot was het aandeel emigranten tot en met 31 december 2015 onder vergunninghouders met een asielachtergrond uit het cohort 1995-1999, en wat voor type emigratie betrof het (remigratie dan wel vervolgmigratie)?
- 2 Op welke achtergrondkenmerken verschillen de vergunninghouders die emigreerden (uitgesplitst naar type emigratie) van de vergunninghouders die eind 2015 nog, of weer, in Nederland woonden?
- 3 Welke achtergrondkenmerken van de vergunninghouders zijn voorspellers van emigratie uit Nederland in de vorm van remigratie, vervolgmigratie en administratieve verwijdering met onbekende bestemming?

1 Het inwilligingspercentage lag in de jaren negentig van de twintigste eeuw echter lager dan in 2015.

2 Er is aanvankelijk overwogen om ook onderzoek te doen naar verhuisgedrag binnen Nederland. Er is uiteindelijk besloten om alleen te kijken naar internationale migratie vanwege beperkte capaciteit bij het WODC. Meer kennis over internationale migratie had voor het Ministerie van Justitie en Veiligheid meer prioriteit dan kennis over binnenlandse verhuizingen. Daarnaast heeft het Centraal Planbureau op basis van het WODC-bestand inmiddels enige studie gemaakt van het lokale niveau, namelijk door te kijken naar de invloed van de regio van vestiging op arbeidsmarktintegratie van vergunninghouders (Gerritsen, Kattenburg & Vermeulen, 2018).

1.2 Belangrijke begrippen en definities

Emigratie na verwerving van een verblijfsvergunning kan de vorm hebben van *remigratie* (het terugkeren naar het herkomstland) en wat we in dit rapport aanduiden als *vervolgmigratie* (het migreren naar een land dat niet het herkomstland is, bijvoorbeeld een andere Lidstaat van de Europese Unie). We verkennen in dit rapport tevens in hoeverre zich onder de (voormalige) vergunninghouders dynamischere patronen van internationale migratie hebben voorgedaan, namelijk wanneer emigratie uit Nederland werd gevolgd door herhaalde immigratie in Nederland.

De onderzochte populatie bestaat uit *vergunninghouders*: personen die naar Nederland zijn gekomen in het kader van een asielaanvraag en vervolgens een verblijfsvergunning verwierven. De grond van vergunningverlening zal van persoon tot persoon echter hebben verschild. Een belangrijk deel van de onderzochte populatie zal een zogeheten asielvergunning hebben verworven vanwege internationale bescherming op grond van het Vluchtelingenverdrag of het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM). Anderen verwierven een *reguliere* verblijfsvergunning, bijvoorbeeld op grond van groepsgebonden beleid. De asielzoeker verkreeg dan vanwege de algemene omstandigheden in zijn of haar land van herkomst op grond van Nederlands beleid een verblijfsvergunning, bijvoorbeeld in de vorm van 'categoriale bescherming' of een 'voorwaardelijke vergunning tot verblijf'.³ Voorts verwierf een deel van de asielzoekers die voor 1 april 2001 een asielverzoek indienden pas na jaren een reguliere verblijfsvergunning in het kader van de zogenoemde Pardonregeling, die in 2008 en 2009 werd uitgevoerd (zie Wijkhuijs et al. 2011).

Tegenwoordig, sinds de invoering van de Vreemdelingenwet 2000 per 1 april 2001, is de asielvergunning voor bepaalde tijd in beginsel vijf jaar geldig. Na die periode komt de vergunninghouder in aanmerking voor een verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd of naturalisatie tot Nederlander (drie jaar voor staatlozen), mits de vergunninghouder nog steeds bescherming behoeft en heeft voldaan aan de inburgeringsvereisten. In de jaren negentig en de eerste helft van de jaren 2000 kwamen vergunninghouders al vanaf drie jaar na ingang van die verblijfsvergunning in aanmerking voor een vergunning voor onbepaalde tijd.⁴ Ook gold er tot 2006 geen inburgeringsplicht. De Nederlandse overheid kan en kon een aanvraag voor een nieuwe verblijfsvergunning afwijzen, of de geldigheid van een vergunning tussentijds beëindigen, als de vreemdeling niet langer bescherming behoeft. Die mogelijkheid doet zich met name voor bij vergunninghouders van wie de vergunning is gebaseerd op de algemene omstandigheden in het land van herkomst, bijvoorbeeld omdat een oorlog is geëindigd. Voor zover wij hebben kunnen nagegaan is Nederland bij het cohort 1995-1999 echter terughoudend omgegaan met dergelijke

3 De Vreemdelingenwet 1994 moest een einde maken aan de ad hoc aard van 'gedoogdenregelingen', waarbij vreemdelingen zich met toestemming van de overheid in Nederland bevonden, maar ook niet formeel worden toegelaten door verlening van een verblijfsvergunning (Franssen, 2011, p. 40). In de vorm van de 'voorwaardelijke vergunning tot verblijf' kreeg de gedoogdenregeling een wettelijke status (Vw 1994, artikel 12b) (Grütters, 2006). Aan zowel ontheemden die nog geen beslissing op hun asielaanvraag ontvingen of bezwaar aantekenden tegen een afwijzing zou – indien naar het oordeel van de Minister van Justitie verwijdering naar het land van herkomst van bijzondere hardheid zou zijn in verband met de algehele situatie aldaar – een voorwaardelijke vergunning tot verblijf (vvtv) worden verstrekt (Franssen, 2011, p.46).

4 De verandering vond plaats op 1 september 2004 als gevolg van de Wet van 4 juni 2004 tot wijziging van de Vreemdelingenwet 2000.

statusbeëindiging.⁵ De patronen van emigratie na vergunningverwerving die in dit rapport worden beschreven hebben dus merendeels betrekking op vrijwillige emigratie van personen die tevens de optie hadden om rechtmatig in Nederland te blijven wonen.

Als we in het rapport de term vergunninghouders gebruiken, bedoelen we daarmee in beginsel steeds ook *voormalige* vergunninghouders. Een vergunninghouder kan zoals gezegd op twee manieren een *voormalige* vergunninghouder worden: (1) door het verwerven van de Nederlandse nationaliteit (wat onder vergunninghouders met een asielachtergrond vrij gebruikelijk is) en (2) door het eindigen van het recht om in Nederland te verblijven (wat, voor zover ons bekend, ongebruikelijk was).

1.3 Relevantie

Het migratiegedrag na vergunningverlening onder migranten met een asielachtergrond is zowel in Nederland als in andere landen beperkt gedocumenteerd (zie ook Engbersen et al., 2015, 2016). We weten niet goed hoe gangbaar remigratie en vervolgmigratie precies zijn, welke factoren maken dat vergunninghouders het land waarin men asiel aanvraag eventueel weer verlaten, en met welke bestemming (maar zie Black et al., 2004; Klinthäll, 2007; Klaver & Van der Welle, 2009; Leerkes & Galloway, 2010; De Vroome & Van Tubergen, 2014). Wel is bekend dat zich onder Somalische vergunninghouders een aanzienlijke emigratie richting Engeland heeft voorgedaan (e.g. Van Liempt, 2011; Leerkes & Scholten, 2016).

Mede in het licht van de verhoogde asielinstroom van de afgelopen jaren is het om verschillende redenen van belang meer te weten te komen over de migratiepatronen onder eerdere cohorten vergunninghouders. Ten eerste kan kennis op dat terrein meer inzicht bieden in de (on)mogelijkheden van tijdelijke bescherming. In zijn Regeerakkoord stelt het kabinet Rutte III voor om de asielvergunning voor bepaalde tijd voortaan drie in plaats van vijf jaar geldig te laten zijn, waarna de vergunning eventueel met twee jaar verlengd kan worden voordat de vergunninghouder mogelijk recht heeft op permanent verblijf in Nederland. Dat voornemen geeft een indicatie dat het Kabinet meer wil gaan inzetten op tijdelijke bescherming van asielvergunninghouders. Het is interessant om na te gaan hoe dat voornemen zich verhoudt tot het emigratiegedrag van asielvergunninghouders in het verleden, dat tot op zekere hoogte de migratievoorkeuren van dergelijke migranten weerspiegelt. Waren er in het verleden groepen die na een aantal jaar verblijf in Nederland in sterke mate terugkeerden naar het herkomstland? Zo ja, wat waren de kenmerken van die groepen? Ten tweede kan de kennis mogelijk benut worden bij het Europese toelatingsbeleid voor asielmigranten, waaronder bij initiatieven om te komen tot een Europees spreidingsbeleid voor asielvergunninghouders. De EU Lidstaten hebben in 2015 afgesproken dat zij asielvergunninghouders overnemen om landen te ontlasten die te maken hebben met een grote asielinstroom (tijdens het schrijven van

5 Het risico dat de verblijfsvergunning niet wordt verlengd, of wordt ingetrokken, doet zich vooral voor onder personen die op grond van de algemene omstandigheden in hun land van herkomst in aanmerking komen voor een verblijfsvergunning. Bij personen die op individuele gronden een asielvergunning verkrijgen (zogenoemde verdragsvluchtelingen, waaronder bijvoorbeeld dissidenten) is het niet-verlengen of intrekken van de asielvergunning ongebruikelijk. Nederland heeft het categoriale beschermingsbeleid op nationale gronden afgeschaft per 1 januari 2014. Wel kan een deel van de verleende vergunningen op grond van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens worden opgevat als groepsgebonden bescherming vanwege de algemene omstandigheden in het land van herkomst van de asielzoeker. Voor regelgeving omtrent beëindiging van asielvergunningen zie Vreemdelingenwet 2000, artikel 28. Zie Kamerstukken II 1999/2000, 26 975, voor informatie over de terughoudendheid bij niet-verlenging of intrekking van verblijfsvergunningen op grond van groepsgebonden beleid.

dit rapport: Italië en Griekenland), hoewel de aantallen overgenomen migranten vooralsnog sterk achterblijven bij de gemaakte afspraken. Ook zijn er in het kader van 'Dublin IV' plannen om dat verdelingsmechanisme verder te institutionaliseren. Als bepaalde groepen asielvergunninghouders na verloop van tijd in hoge mate verder migreerden vanuit Nederland naar andere Europese landen, dan kunnen dergelijke groepen wellicht beter direct in die andere Europese landen worden opgenomen, bijvoorbeeld wanneer dat een gunstig effect zou hebben op de integratietrajecten van migranten met een asielachtergrond. Ten derde kan kennis van het migratiegedrag na vergunningverlening van belang zijn voor het *integratiebeleid*. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat vooral relatief goed geïntegreerde vergunninghouders vertrekken – bijvoorbeeld doordat zij minder afhankelijk zijn van de Nederlandse verzorgingsstaat (Borjas, 1989) en/of elders een betere maatschappelijke positie kunnen verwerven (Klinthäll, 2007). Ook bestaat er een kans dat groepen migranten die eigenlijk gericht zijn op verblijf elders in de Europese Unie, in Nederland een integratieachterstand oplopen. Dat zou bepaalde 'integratievraagstukken' in Nederland tot op zekere hoogte in een ander licht plaatsen. Mogelijk is de lage arbeidsparticipatie onder Somalische Nederlanders ten opzichte van andere asielgroepen (zie bijv. Dourleijn & Dagevos, 2011) bijvoorbeeld geheel of gedeeltelijk het gevolg van een relatief 'ongewild' verblijf in Nederland en/of van selectief vertrek van (kansrijke) Somaliërs naar Engeland. Dat zou dan tevens betekenen dat de relatief lage arbeidsparticipatie onder Somalische Nederlanders maar in beperkte mate het gevolg is van omstandigheden in Nederland of kenmerken van de betreffende migranten. Overigens is er ook onderzoek dat laat zien dat het eerder de economisch gemarginaliseerde migranten zijn die (door)migreren (Ortensi & Barbiano di Belgiojoso, 2018; Kelly & Hedman, 2016). Ten slotte is voor de discussie over de integratie van asielmigranten nog van belang dat een deel van de personen die Nederland verlieten, zich wellicht opnieuw in Nederland zullen vestigen. Zo bestaat momenteel de mogelijkheid dat een deel van degenen die naar het Verenigd Koninkrijk vertrokken terugkomen naar Nederland vanwege het voorgenomen vertrek van het Verenigd Koninkrijk uit de Europese Unie.

1.4 De onderzoeksmethode

Voor dit onderzoek is gebruikgemaakt van een dataset, samengesteld op basis van het Stelsel van Sociaal statistische Bestanden (SSB), die is aangemaakt in het kader van de reeds genoemde studie *Een kwestie van tijd* (Maliepaard, Witkamp & Jennissen, 2017). De populatie bestaat uit alle migranten die (1) volgens het CBS 'asiel' als migratiemotief hebben (dat wil zeggen: naar Nederland zijn gekomen in het kader van een asielverzoek), (2) in de periode 1995 tot en met 1999 voor het eerst in het Nederlandse bevolkingsregister werden geregistreerd, en (3) tenminste ingeschreven zijn geweest op een adres dat geen COA-locatie (asielzoekerscentrum) was, zonder Nederland eerst te hebben verlaten vanuit een COA-locatie.⁶ Om na te gaan of aan het laatste criterium is voldaan, zijn de woonadressen zoals bekend in de GBA gekoppeld aan een bestand met COA-woonadressen. Directe familieleden die zich binnen een jaar bij de asielzoeker voegden en de genoemde criteria voldoen, maken deel uit van de populatie. Het CBS gaat er namelijk van uit dat dergelijke gezinsherenigers (soms ook 'nareizigers' genoemd) een zogeheten 'afhankelijke asielvergunning' kregen in plaats van een reguliere verblijfsvergunning in het kader

⁶ We hanteren het criterium dat de persoon Nederland niet verlaten mag hebben vanuit een COA-locatie om personen uit te sluiten die op een later moment een verblijfsvergunning hebben gekregen die geen verband hield met de asielaanvraag (bijvoorbeeld in het kader van reguliere gezinshereniging of studie).

van gezinshereniging. Voor reguliere gezinshereniging na een jaar gelden aanvullende toelatingseisen, waaronder inkomenseisen⁷ (zie bijvoorbeeld WODC/INDIAC 2009; Leerkes & Kulu-Glasgow, 2011). In de onderzochte periode mochten asielzoekers die minimaal zes maanden in Nederland hadden verbleven zich inschrijven in de Gemeentelijke Basis Administratie (GBA) – nu BRP – en na 12 maanden verblijf was inschrijving voor zover ons bekend verplicht.⁸

Het databestand uit het eerdere WODC-onderzoek is voor de huidige studie verder opgeschoond, waardoor de populatie kleiner is dan bij de eerdere studie. Het derde criterium – het ingeschreven zijn geweest op tenminste één adres dat geen COA-locatie was – is bij de eerdere studie namelijk niet gehanteerd. We verwijderden personen uit het databestand die in de periode 1995-1999 weliswaar ingeschreven werden in de GBA, maar die nooit buiten een AZC hebben gewoond, omdat het naar alle waarschijnlijkheid personen betreft die weliswaar geruime tijd in Nederland verbleven maar nooit een verblijfsvergunning verwierven. Zoals gezegd mochten asielzoekers zonder verblijfsvergunning zich na zes maanden verblijf in Nederland inschrijven in de GBA, maar in principe verhuisden alleen de vergunninghouders naar een regulier woonadres. Daarnaast zijn personen van wie het geslacht en/of het geboortjaar onbekend waren, of die volgens het bevolkingsregister zijn overleden, uit de populatie gehaald. Een uitgebreidere beschrijving van afbakening van de populatie is gegeven in de technische toelichting (bijlage 1).

De gehanteerde afbakeningscriteria impliceren niet dat alle onderzochte asielzoekers een (eerste) asielaanvraag hebben gedaan in de periode 1995-1999 – een deel van de populatie zal bestaan uit personen die al eerder een aanvraag indienden, maar pas in de periode 1995-1999 werden ingeschreven in de GBA. De criteria impliceren evenmin dat alle personen in de periode 1995-1999 een verblijfsvergunning hebben gekregen. Het kan ook gaan om verwerving van een vergunning in 1994 of na 1999. Het is zelfs zo dat personen die vanwege het zogeheten 'Generaal Pardon' pas in 2008 of 2009 een verblijfsvergunning kregen (zie Wijkhuijs et al, 2011), deel uitmaken van de onderzoekspopulatie voor zover zij in de periode 1995-1999 werden ingeschreven in de GBA en niet vanuit een COA-locatie werden uitgeschreven uit het bevolkingsregister tot zij naar een regulier adres verhuisden (gepardonneerden die tot aan de uitvoering van het pardon in een COA-locatie en/of regulier adres woonden, maken deel uit van de populatie).

Verder is het databestand verrijkt met een set variabelen betreffende het geregistreerde land van bestemming in het geval van emigratie en eventuele administratieve verwijdering uit de GBA.⁹ Ten slotte is de observatieperiode uitgebreid tot en met 31-12-2015 (*Een kwestie van tijd* keek alleen naar het laatst bekende woonland van de vergunninghouders op de peildatum 31-12-2013).

1.5 Beperkingen

Vier beperkingen van het onderzoek dienen te worden benoemd. Ten eerste is uitsluitend gekeken naar internationale migratie onder asielzoekers die een Nederlandse verblijfsvergunning verkregen. Er zal tevens sprake zijn van een 'omgekeerde' migratiestroom: een deel van de asielzoekers die in andere Europese landen een

7 Binnen de huidige regeling kunnen gezinsleden enkel tot 3 maanden na verkrijging van een vergunning naar Nederland komen in het kader van de nareisregeling. Daarna vallen zij onder het reguliere gezinsherenigingsbeleid.

8 Na de invoering van de zogenoemde Koppelingswet, in 1998, konden gemeenten controleren of personen die zich inschreven in de GBA, rechtmatig verblijf hadden.

9 Zie de methodologische toelichting in bijlage 1 voor een uitgebreidere beschrijving van deze data.

verblijfsvergunning ontvingen, zullen zich na verloop van tijd in Nederland hebben gevestigd. De gegevens uit de cohortstudie geven geen informatie over dergelijke *immigranten*. Ten tweede is de verblijfstitel van de migranten indirect afgeleid uit GBA-gegevens en IND-gegevens die ooit door de Immigratie en Naturalisatiedienst (IND) aan het CBS zijn geleverd over het (eerste) 'migratiemotief' van een immigrant. Er kon niet opnieuw een koppeling worden gemaakt met IND-gegevens vanaf 1995 zodat op meer directe wijze vastgesteld had kunnen worden of de onderzoekspopulatie inderdaad volledig bestaat uit personen die op enig moment een verblijfsvergunning verwierven, op welke gronden de vergunningen precies zijn verleend, en bij wie het recht op verblijf in Nederland na vergunningverwerving eventueel is beëindigd. Wel hebben we het type vergunning op indirecte wijze proberen vast te stellen door na te gaan voor welke landen er zogeheten groepsgebonden beleid heeft gegolden (zie bijlage 2 voor een overzicht van landen en maatregelen). Op basis van een studie van Grütters (2006) naar categoriale beschermingsbeleid, stelden wij vast dat dergelijke bescherming op 'de D-grond' naar alle waarschijnlijkheid voor een aanzienlijk deel van onze onderzoekspopulatie van toepassing is geweest. Hierbij dient te worden opgemerkt dat groepsgebonden beleid voor sommige landen enkel van toepassing was op specifieke gebieden, of leden van specifieke etnische groeperingen. Ook zal een deel van de personen uit landen waarvoor groepsgebonden beleid gold op individuele gronden een verblijfstitel hebben verworven; met name vóór de invoering van de Vreemdelingenwet 2000 (Vw 2000), die op 1 april 2001 van kracht werd, hadden asielzoekers er belang bij om op individuele gronden een vergunning te verwerven, omdat ze dan voor meer rechten in aanmerking kwamen (bijvoorbeeld op het gebied van duur van de vergunning). Met de intrede van de Vw 2000 werden de rechten die kunnen worden ontleend aan de verschillende verblijfsvergunningen gelijkgetrokken. Het SSB bevat daarentegen wel informatie over verkrijging van de Nederlandse nationaliteit, waaronder de timing van de naturalisatie. Ten derde zullen de gegevens uit het bevolkingsregister niet altijd corresponderen met het werkelijke en 'definitieve' woonland van de migrant. Het is mogelijk dat een deel van degenen die volgens het GBA in Nederland woonden feitelijk gedurende een deel van die periode buiten Nederland woonden of nog steeds wonen.¹⁰ Ook hoeft het laatst bekende woonland niet overeen te komen met het laatste feitelijke woonland: zo is het mogelijk dat iemand die volgens de GBA is geëmigreerd naar een andere EU Lidstaat vervolgens opnieuw emigreerde, bijvoorbeeld naar een ander Europees land of het oorspronkelijke herkomstland. Ten vierde: er bleek een aanzienlijke groep personen te zijn die niet langer ingeschreven stond in het Nederlandse bevolkingsregister zonder dat er een opvolgend woonland bekend is. Het betreft personen die na verloop van tijd administratief door de gemeente zijn verwijderd uit het GBA. Voor zover ons bekend, gebeurt dat meestal als er een tijd (bijvoorbeeld twee jaar) niets meer door Nederlandse instanties van de betreffende persoon is vernomen.¹¹ Het kan zijn dat de vergunninghouder niet de moeite heeft genomen om zich uit te schrijven of niet wist dat dat in Nederland wettelijk verplicht is. De groep administratief verwijderden kan echter ook deels bestaan uit personen die na verloop van tijd hun verblijfsvergunning verloren vanwege beëindiging van groepsgebonden beleid, die verzuimden

10 Niet-genaturaliseerde vergunninghouders kunnen in beginsel hun verblijfstitel in Nederland verliezen als zij emigreren; daarom hebben zij er een zeker belang bij om emigratie niet te melden, met name als zij rekening houden met terugkeer naar Nederland.

11 Medewerkers van gemeenten hebben sinds 1998, toen de zogenoemde Koppelingswet werd ingevoerd, toegang tot IND-gegevens over de verblijfstitel van vreemdelingen. Zij kunnen bijvoorbeeld zien of een persoon niet langer legaal in Nederland verblijft (bijvoorbeeld omdat de persoon geen verlenging van de verblijfsvergunning heeft aangevraagd).

tijdig een aanvraag in te dienen voor een nieuwe verblijfsvergunning (denk aan personen die dakloos raakten) of die hun vergunning verloren vanwege veroordelingen voor misdrijven. Een deel van deze groep zal, ondanks hun administratieve verwijdering uit de GBA, voor korte of langere duur onrechtmatig in Nederland hebben verbleven. We gaan er echter om verschillende redenen van uit dat de meeste administratief verwijderde personen Nederland uiteindelijk hebben verlaten: (1) de Nederlandse overheid ging zover bekend voor het betreffende cohort terughoudend om met het niet verlengen of beëindigen van de geldigheid van verblijfsvergunningen (zie paragraaf 1.1), (2) er zijn in de meeste gevallen vele jaren verstreken sinds de administratieve verwijdering en de laatste door ons gehanteerde peildatum (31-12-2015) terwijl het gezien de Koppelingswet en ander Nederlands beleid om onrechtmatig verblijf te ontmoedigen niet eenvoudig is om in Nederland te verblijven zonder verblijfsvergunning,¹² (3) een belangrijk deel van de administratief verwijderden werd pas na een relatief lange GBA inschrijvingsduur uitgeschreven (zo werd circa 50% pas na meer dan zes jaar inschrijvingsduur verwijderd terwijl 11% van de administratief verwijderden inmiddels tot Nederlander was genaturaliseerd: het is onaannemelijk dat deze groep te maken heeft gekregen met het niet verlengen of intrekken van het recht op legaal verblijf in Nederland) (4) we rekenen alleen personen tot de groep administratief verwijderden die niet op een later moment, nadat ze al op regulier adres hadden gewoond, weer in het bevolkingsregister werden ingeschreven (groepen die tijdelijk niet rechtmatig in Nederland verbleven, behoren dus niet tot de administratief verwijderden). Hoewel we er om deze redenen van uit menen te kunnen gaan dat de meeste administratief verwijderden op 31 december 2015 niet meer in Nederland woonden, is de precieze timing van emigratie juist bij deze groep ongewis. Wie zich niet op eigen initiatief uitschreef, zal feitelijk korter in Nederland hebben gewoond dan volgens de registraties het geval was. Wie gedurende lange tijd onrechtmatig in Nederland verbleef alvorens te emigreren, zal juist langer in Nederland hebben gewoond dan het moment van administratieve uitschrijving aangeeft.

Vanwege deze beperkingen is het aanbevelingswaardig om bij toekomstig onderzoek ook andere databronnen te overwegen (bijvoorbeeld een survey), zodat de uitkomsten met elkaar kunnen worden vergeleken ('getrianguleerd') (zie ook de onderzoeksaanbevelingen in hoofdstuk 3). Tegelijkertijd moeten de beperkingen niet worden overdreven: de administratieve gegevens zijn in Nederland, zeker in vergelijking met andere landen, van hoge kwaliteit, en niet eerder zijn de patronen en determinanten van emigratie van een zo omvangrijke groep vergunninghouders met een asielachtergrond over een zo lange periode in beeld gebracht.

1.6 Opbouw van het rapport

In paragraaf 2.1 wordt eerst de onderzoekspopulatie beschreven. De paragrafen 2.2 tot en met 2.6 beschrijven vervolgens de migratie-uitkomsten onder het onderzochte cohort, uitgesplitst naar verschillende achtergrondkenmerken van de vergunninghouders. In paragraaf 2.7 bekijken we de determinanten van emigratie

12 Een aanzienlijk aantal migranten heeft een verblijfsvergunning verkregen op basis van het Generaal Pardon; zij maken in beginsel deel uit van het cohort en zullen op de peildatum in meerderheid nog in de GBA hebben gestaan. Sinds het voltooien van het Generaal Pardon in 2009 zijn er geen nieuwe claims in het maatschappelijke debat ingebracht om groepen migranten uit de jaren negentig van de vorige eeuw een verblijfsvergunning te verstrekken. Dat suggereert dat het aantal personen die eind 2015 niet rechtmatig in Nederland verbleven beperkt zal zijn.

na vergunningverlening: we beschrijven dan welke achtergrondkenmerken van migranten samengaan met een verhoogde dan wel verlaagde kans op emigratie in de vorm van vervolgmigratie of remigratie. In hoofdstuk 3 beantwoorden we de onderzoeksvragen, gaan we in op enkele beleidsimplicaties, en formuleren we enkele vragen die centraal zouden kunnen staan in vervolgonderzoek op dit terrein.

2 Resultaten

De populatie bestaat uit 82.910 personen (zie bijlage 1 voor een toelichting op de selectie van de onderzoekspopulatie). Tabel 1 geeft voor de vijf jaarcohorten de compositie van die populatie wat betreft geslacht, soort aanvrager (asielaanvrager of gezinshereniger), type huishouden op het moment van inschrijving in de GBA, en herkomstgroep, waaronder ook een tweedeling tussen landen waarvoor in de periode 1995-1999 groepsgebonden beleid van kracht is geweest, en landen waarvoor geen groepsgebonden beleid van kracht was (een overzicht van die landen en groepsgebonden beleid is weergegeven in tabel B6 in bijlage 2).¹³ Tabel 1 geeft tevens informatie over het aandeel van de populatie dat na verloop van tijd de Nederlandse nationaliteit verkreeg, gebaseerd op de laatst bekende nationaliteit op peildatum 31 december 2015.

Voor alle jaarcohorten is de verhouding tussen het aantal mannen en vrouwen ongeveer zes op vier. De gemiddelde leeftijd bij inschrijving in de GBA fluctueerde voor de vijf jaarcohorten tussen de 23,3 (1999) en 24,3 (1998) jaar. In de meeste jaren waren zelfstandige asielaanvragers in de meerderheid, met uitzondering van 1995; in dat jaar werden er meer gezinsherenigers (nareizigers) ingeschreven in de GBA dan zelfstandige asielaanvragers. Het verhoogde aandeel nareizigers in 1995 komt naar alle waarschijnlijkheid door een piek van asielaanvragen in de jaren 1993 en 1994: waarschijnlijk gaat het voor een belangrijk deel om personen die herenigd werden met familieleden die vóór 1995 in de GBA werden ingeschreven. Het merendeel van de vergunninghouders kwam uit landen waarvoor groepsgebonden beleid van kracht is geweest: van jaar tot jaar varieerde hun aandeel tussen de 63,4% (1995) en 71,3% (1998). De meeste vergunninghouders kwamen samen met familie naar Nederland en woonden ten tijde van inschrijving in het GBA samen met een partner en eventueel kinderen (51,4%).

Zoals bekend kwamen de asielzoekers in de jaren negentig uit verschillende landen en regio's. In tabel 1 onderscheiden we de tien grootste herkomstgroepen op basis van hun omvang in het cohort 1995-1999. Deze tien landen vertegenwoordigden samen 83,7% van de totale populatie vergunninghouders.¹⁴ De top drie van herkomstlanden werd gevormd door Irak (20,8%), Afghanistan (17,8%) en voormalig Joegoslavië (14,4%). Het aandeel vergunninghouders dat in de periode tot en met 31-12-2015 de Nederlandse nationaliteit verkreeg, fluctueerde van 68,9% (cohort 1999) tot 87,7% (cohort 1996). Hierbij dient te worden opgemerkt dat de eerdere jaarcohorten tot aan de peildatum meer gelegenheid hadden om de Nederlandse nationaliteit te verwerven dan de latere jaarcohorten, zowel door het langere verblijf in Nederland als door de aanscherping van de naturalisatiewetgeving in 2003 en de invoering van de inburgeringsplicht in 2006.

2.1 Migratie-uitkomsten naar achtergrondkenmerken

In deze paragraaf beschrijven we het migratiegedrag van de vergunninghouders na inschrijving in de GBA. Tabel 2 geeft voor de populatie vergunninghouders als geheel (1995-1999) een overzicht van de laatst geregistreerde migratie-uitkomst.

¹³ Hierbij dient te worden opgemerkt dat groepsgebonden beleid bij sommige landen enkel betrekking had op specifieke gebieden, of leden van specifieke etnische groeperingen.

¹⁴ De resterende categorie bestaat uit verschillende 119 herkomstlanden (16,3% van de populatie).

Tabel 1 Achtergrondkenmerken van de onderzoekspopulatie naar jaar van inschrijving in de GBA

	1995	1996	1997	1998	1999	Totaal	
	%	%	%	%	%	%	N
Geslacht							
Vrouwen	40,0	41,0	38,2	34,9	40,1	39,0	32.306
Mannen	60,0	59,0	61,8	65,1	59,9	61,0	50.604
Leeftijd bij inschrijving in de GBA							
(gemiddelde)	24,1	23,8	23,6	23,6	23,3	23,8	82.910
Immigratieprocedure							
Eerste aanvrager	36,2	64,1	74,1	78,2	76,3	64,7	53.671
Gezinshereniging	63,8	35,9	25,9	21,8	23,7	35,3	29.239
Type bescherming							
Uit land waarvoor groepsgebonden							
beleid gold	36,6	34,3	31,4	28,7	33,1	33,0	27.381
Uit land waarvoor geen							
groepsgebonden beleid gold	63,4	65,7	68,6	71,3	66,9	67,0	55.529
Type huishouden							
Eenpersoonshuishouden	26,9	29,3	34,0	39,7	32,0	32,1	26.587
Samenwonend koppel zonder							
kinderen	9,9	7,1	6,3	6,2	6,5	7,3	6.053
Samenwonend koppel met							
kinderen	44,1	39,3	36,9	33,7	37,6	38,6	31.972
Eenouderhuishouden	10,9	15,1	13,4	11,5	13,0	12,8	10.582
Institutioneel & overig*	8,2	9,2	9,3	8,9	10,9	9,3	7.716
Land van herkomst							
Irak	12,7	20,5	28,9	33,6	11,6	20,8	17.236
Afghanistan	7,2	14,5	20,9	21,0	26,8	17,8	14.721
Voormalig Joegoslavië	30,5	13,1	5,5	3,6	15,7	14,4	11.974
Somalië	10,1	13,9	6,5	5,4	6,7	8,6	7.163
Iran	10,0	11,8	7,3	4,4	3,7	7,6	6.268
Voormalige Sovjet-Unie	5,0	4,6	4,1	4,6	6,3	4,9	4.098
Soedan	0,8	1,2	3,6	5,2	3,4	2,8	2.281
China	1,9	1,4	3,8	3,6	2,8	2,7	2.199
Turkije	2,4	2,4	2,1	1,9	2,0	2,2	1.818
Angola	2,4	1,7	1,2	1,2	3,2	2,0	1.636
Overige landen	17,0	14,8	16,1	15,5	17,9	16,3	13.516
Nationaliteit							
Niet genaturaliseerd	12,4	12,3	17,7	28,5	31,1	20,2	16.709
Genaturaliseerd	87,6	87,7	82,3	71,5	68,9	79,8	66.201
Totaal	18.631	16.976	14.984	15.084	17.235	100	82.910

Bron: CBS (SSB)

* Institutionele huishoudens zijn bijvoorbeeld personen in psychiatrische instellingen en gevangenen.

Ongeveer twee op de drie vergunninghouders (68,4%) woonde eind 2015 nog, of weer, in Nederland, 4,3% woonde op dat moment voor zover bekend weer in het herkomstland (remigratie), 12,4% woonde voor zover bekend in een ander land dan Nederland of het herkomstland (vervolgmigratie). Een omvangrijke groep (14,9%) werd administratief verwijderd uit de bevolkingsregisters en woonde eind 2015 naar alle waarschijnlijkheid in meerderheid niet meer in Nederland (zie hoofdstuk 1 voor een onderbouwing van die aanname). Bij deze groep administratief verwijderden is het opvolgende woonland onbekend.

Als we de totale groep administratief verwijderden tot de vervolgmigranten rekenen, dan bedroeg de totale mate van vervolgmigratie tussen de 12,4% en 27,3% (12,4+14,9). Rekenen we deze groep tot de remigranten, dan bedroeg de totale mate van remigratie tussen de 4,3% en 19,2% (4,3+14,9). Hoewel deze bandbreedtes elkaar overlappen, lijkt vervolgmigratie dus gangbaarder te zijn geweest dan remigratie.

Het aandeel personen dat in 2015 nog of weer in Nederland woonde, lag voor mannen lager dan voor vrouwen. Waar 65,1% van de mannen aan het eind van de observatieperiode nog of weer in Nederland woonachtig was, lag dit percentage voor vrouwen met 73,5% aanzienlijk hoger. Personen uit eenpersoonshuishoudens emigreerden relatief vaak: onder deze groep bedraagt het aandeel dat in Nederland bleef of terugkwam 57,8%, tegenover bijvoorbeeld 77,2% van de samenwonende koppels met kinderen in het huishouden. Personen uit landen met groepsgebonden beleid bleven in mindere in Nederland (66,3%) dan personen uit landen waarvoor geen groepsgebonden beleid van kracht was (72,6%), maar ook bij de laatstgenoemde groep kwam vervolgmigratie volgens de registraties dus vaker voor dan remigratie. De uitsplitsingen naar herkomstland bevestigen het beeld dat personen die vanwege individuele omstandigheden vluchtten (op grond van angst voor vervolging vanwege ras, godsdienst of politieke overtuiging, of het behoren tot een bepaalde sociale groep), zich naar het zich laat aanzien vaker permanent in Nederland vestigden dan personen die in sterkere mate waren aangewezen op bescherming op grond van de algemene situatie in hun herkomstland. Het aandeel personen dat eind 2015 nog in Nederland woonachtig was uit landen als Iran (85,6%), de voormalige Sovjet-Unie (87,1%), China (76,6%) en Turkije (75,0%) was althans hoger dan voor landen met een groot aandeel personen dat afhankelijk was van groepsgebonden beleid, waaronder voormalig Joegoslavië (77,6%), Irak (66,7%) en Soedan (45,0%), of waarbij relatief veel personen (tot hun 18de) een verblijfsvergunning verkregen als alleenstaande minderjarige asielzoeker, zoals in het geval van Angola (51,5%).

Het is niet goed vast te stellen of personen uit de laatstgenoemde landen relatief vaak vertrokken uit Nederland omdat hun verblijfsvergunning werd beëindigd¹⁵ of vanwege andere factoren, bijvoorbeeld een door de betrokkenen zelf gepercipiëerde verbetering van de omstandigheden in het land van herkomst of een sterkere oriëntatie op vervolgmigratie (zie paragraaf 2.7 over de *destination of expedience* hypothese). Wel valt op dat het aandeel geregistreerde remigratie ook in deze herkomstgroepen relatief laag is (4,9% plus een onbekend deel van de 14,8% die emigreerde zonder dat een opvolgend woonland bekend is). Alleen onder de groep uit voormalig Joegoslavië is het aandeel geregistreerde remigranten (8,3%) wat hoger dan het aandeel geregistreerde vervolgmigranten (5,4%).

Personen die relatief jong waren toen ze in Nederland arriveerden, zijn oververtegenwoordigd onder de vervolgmigranten: degenen die naar een derde land migreerden waren ten tijde van inschrijving in de GBA gemiddeld 20,6 jaar oud, tegenover 24,0 jaar bij de personen die nog (of weer) in Nederland woonden (tabel 2). Onder de remigranten lag de gemiddelde leeftijd bij inschrijving juist relatief hoog. Onder hen was de gemiddelde leeftijd bij inschrijving in de GBA 29,6 jaar. Ook in ander onderzoek is gevonden dat de leeftijd van migratie een belangrijke voorspeller is van terugkeerwensen en remigratie (zie bijvoorbeeld Leerkes, Van Os & Boersema, 2017). Onder de vervolgmigranten zijn, zoals bekend, relatief veel

15 Voor zover bekend ging Nederland bij het onderzochte cohort terughoudend om met het intrekken of beëindigen van het verblijfsrecht van de vergunninghouders (zie hoofdstuk 1).

Tabel 2 Migratie-uitkomst op 31 december 2015 voor het gehele cohort (1995-1999) naar achtergrondkenmerken

	In NI. op peilmoment 31-12-2015 %	Gere- gistreerde vervolg- migratie %	Gere- gistreerde remigratie %	Administra- tieve verwij- dering met onbekende bestemming %	Totaal N
Geslacht					
Mannen	65,1	11,6	4,6	18,6	50.604
Vrouwen	73,5	13,6	3,7	9,2	32.306
leeftijd bij registratie (gemiddelde)	24,0	20,6	29,6	24,1	82.910
Leeftijdscategorie bij registratie					
Jonger dan 18	69,1	14,9	2,7	13,3	31.667
18 tot 25	60,9	14,5	4,1	20,4	11.287
25 tot 35	66,1	12,1	4,6	17,2	22.880
35 tot 45	75,4	7,4	5,3	11,9	11.498
45 tot 55	77,0	5,1	7,2	10,7	3.554
Ouder dan 55	69,2	5,9	15,1	9,8	2.024
Migratieprocedure					
Eerste asielaanvrager	64,6	12,7	4,2	18,5	53.671
Gezinshereniger (binnen 1 jaar)	75,3	11,9	4,4	8,4	29.239
Uit land met groepsgebonden beleid	66,3	14,0	4,9	14,8	55.529
Uit land zonder groepsgebonden beleid	72,6	9,3	2,9	15,2	27.381
Type huishouden					
Eenpersoonshuishouden	57,8	12,0	5,3	24,9	26.587
Paar met kinderen in huishouden	77,2	12,1	3,6	7,1	31.972
Paar zonder kinderen in huishouden	65,9	11,7	7,1	15,3	6.053
Eenouderhuishouden	73,9	14,7	2,5	8,9	10.582
Institutioneel & overig	62,7	12,7	3,6	21,0	7.716
Land van herkomst					
Irak	66,7	8,5	7,3	17,5	17.236
Afghanistan	76,3	16,2	1,5	6,0	14.721
Voormalig Joegoslavië	77,6	5,4	8,3	8,8	11.974
Somalië	37,7	33,0	3,2	26,1	7.163
Iran	85,6	5,3	1,6	7,5	6.268
Voormalige Sovjet-Unie	87,1	4,9	1,4	6,6	4.098
Soedan	45,0	16,1	6,4	32,5	2.281
China	76,6	5,5	1,7	16,2	2.199
Turkije	75,0	5,7	5,2	14,1	1.818
Angola	51,5	18,0	2,3	28,3	1.636
Overige landen	60,1	14,9	2,6	22,4	13.516
Nationaliteit op 31-12-2015					
Niet genaturaliseerd	37,1	7,3	6,5	49,1	16.709
Genaturaliseerd tot Nederlander	76,3	13,7	3,7	6,3	66.201
Totaal (%)	68,4	12,4	4,3	14,9	100
Totaal (N)	56.689	10.299	3.529	12.393	82.910

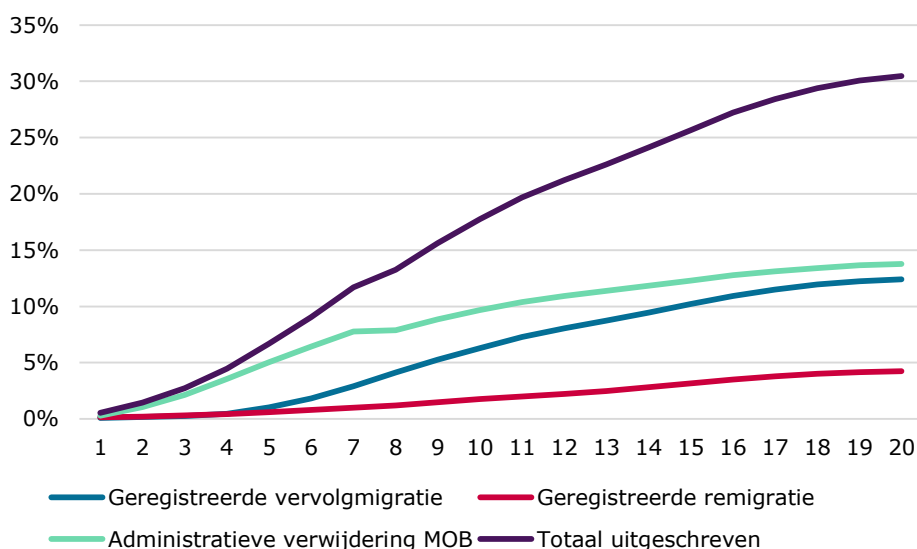
Bron: CBS (SSB)

personen afkomstig uit Somalië: volgens de registraties vertrokken er bijna even veel Somaliërs naar een derde land (33,0%) als dat er uiteindelijk in Nederland bleven (37,7%). Ruim een kwart van de Somaliërs (26,1%) werd bovendien administratief verwijderd; ook in die groep zal vermoedelijk sprake zijn geweest van een omvangrijke vervolgmigratie (zie ook paragraaf 2.6). Onder de Angolezen, Soedanezen en Afghanen kwam vervolgmigratie eveneens relatief veel voor. De genaturaliseerde vergunninghouders die emigreerden, verlieten Nederland relatief vaak door middel van vervolgmigratie, overwegend naar andere Europese landen (zie paragraaf 2.4), wat een aanwijzing vormt dat de Nederlandse nationaliteit mede fungeert als een soort Europese verblijfsvergunning; Nederlandse burgers mogen zich immers in andere EU Lidstaten vestigen als Unieburgers. Verschillende studies beschrijven dergelijke patronen van intra-EU vervolgmigratie, onder met name migranten van Afrikaanse herkomst (zie bijvoorbeeld, Lindley & Van Hear, 2007; Van Liempt, 2011; Hassanen & Haandrikman, 2013).

2.2 Emigratie over de tijd

Figuur 1 toont het cumulatieve aantal emigranten als aandeel van de totale onderzoekspopulatie, uitgesplitst naar type emigratie. Het cumulatieve aandeel toont een curvilineair verloop: in de eerste jaren na inschrijving in de GBA neemt het cumulatieve aandeel aanvankelijk slechts in beperkte mate toe, vervolgens accelereert die toename en na ongeveer 8 jaar inschrijving in de GBA vakt de toename weer af. Aan het eind van de observatieperiode is ruim 30% van de populatie niet meer woonachtig in Nederland. De typen emigratie die we onderscheiden ontwikkelen zich verschillend over de tijd. Geregisteerde remigratie kent een constanter verloop dan geregisteerde vervolgmigratie en administratieve verwijdering met onbekende bestemming.

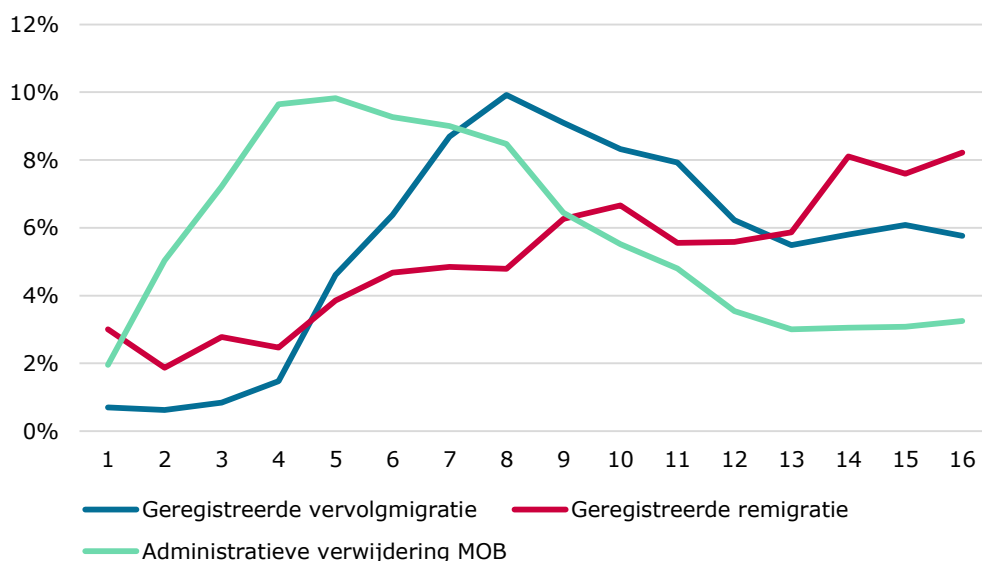
Figuur 1 Cumulatief percentage vervolgmigranten, remigranten en administratief verwijderden met onbekende bestemming naar jaar sinds GBA registratie

Bron: CBS (SSB)

Figuur 2 geeft informatie over de timing van de laatst geregistreeerde migratiebeweging. Voor elk type emigratie telt het totaal van relatieve jaarcijfers op tot 100%. Enkele verschillen tussen vervolgmigratie, remigratie en administratieve verwijdering springen in het oog. Zo blijkt de kans op remigratie na verloop van tijd geleidelijk toe te nemen. Terwijl circa 2% van de remigranten twee jaar na inschrijving remigreerde naar hun herkomstland, is ongeveer 8% van de remigranten vertrokken in het zestiende jaar na inschrijving in de GBA. De stijging lijkt deels verband te houden met het toenemend aantal vergunninghouders dat de pensioengerechtigde leeftijd bereikt (zie paragraaf 2.6). Vervolgmigratie kent een minder lineair verloop: de eerste jaren na registratie tonen een vlak verloop, gevolgd door een toename vanaf ongeveer vier à vijf jaar na inschrijving in de GBA – nadat de eerste naturalisaties zullen hebben plaatsgevonden – met een piek acht jaar na inschrijving in de GBA. Verwijdering met onbekende bestemming kent eveneens een specifiek verloop en piekt al eerder, namelijk bij vier jaar na inschrijving in de GBA. Het beschreven tijdsverloop van de onderscheiden emigratietypen is voor de verschillende jaarcohorten (1995-1999) grofweg vergelijkbaar.

Figuur 2 Timing van emigratie. Relatief aantal emigraties voor ieder jaar sinds inschrijving in de GBA, in % van het totale aantal emigratiebewegingen per migratie-uitkomst

Bron: CBS (SSB)

2.3 Migratietrajecten: herhaalde immigratie en emigratie

De emigratiecijfers die tot dusverre zijn getoond (tabel 2), vormen een substantiële onderschatting van de totale mate van emigratie onder de vergunninghouders. Zo waren er in de groep van 56.689 vergunninghouders die op 31-12-2015 in Nederland woonden 5.823 personen (10.3%) die sinds hun inschrijving in de GBA op enig moment niet meer in de GBA waren ingeschreven vanwege geregistreeerde emigratie of administratieve verwijdering, terwijl zij op dat moment al op een regulier woonadres woonden en dus vermoedelijk al een verblijfsvergunning hadden; zij werden op een later moment *opnieuw* geregistreeerd als woonachtig in Nederland (zie tabel 3). In de andere onderscheiden categorieën zien we eveneens substantiële groepen

die eerder uit Nederland emigreerden, vooral onder de remigranten (20,9%). Het kan bij eventuele eerdere 'emigratie' (vooral bij de administratieve verwijderden uit de GBA) overigens deels gaan om vergunninghouders die een periode illegaal in Nederland woonden en zich opnieuw inschreven in de GBA nadat zij een nieuwe verblijfsvergunning verwierven; hetzij een reguliere vergunning, bijvoorbeeld in het kader van gezinshereniging, hetzij een nieuwe asielvergunning, bijvoorbeeld vanwege verslechterde omstandigheden in het land van herkomst.

Tabel 3 Herhaalde migratie

Categorie	N	%	Totaal
In Nederland op peilmoment*	5.823	10,3	56.689
Vervolgmigratie	1.207	11,7	10.299
Remigratie	739	20,9	3.529
Administratieve verwijdering	1.938	15,6	12.393
Totaal	7.769	11,0	70.517

* Van deze 5.823 personen was het merendeel (63,9%) eerder met onbekende bestemming vertrokken. De overige 2.100 personen (36,1%) maakten melding van emigratie om vervolgens terug te keren naar Nederland.
Bron: CBS (SSB)

2.4 Vervolgmigratie: bestemmingslanden

De vergunninghouders die Nederland verlieten in de vorm van vervolgmigratie, zijn voor zover bekend vooral in omliggende Europese landen gaan wonen. Deze cijfers (zie tabel 4) betreffen dus de migranten die melding maakten van hun emigratie en als bestemming een ander land dan hun herkomstland opgaven. Het betreft met name het Verenigd Koninkrijk (49,3% van de vervolgmigratie), België (15,1%) en Duitsland (11,8%). Voor sommige herkomstgroepen vinden we uitzonderingen op de regel dat vervolgmigratie vooral plaatsvond richting omliggende landen (zie tabel 5). Onder Iraniërs is de Verenigde Staten het voornaamste bestemmingsland in het geval van vervolgmigratie (23,6%), wat vermoedelijk verband houdt met het relatief hoge opleidingsniveau van deze groep (zie daarvoor Dourleijn en Dagevos,

Tabel 4 Belangrijkste bestemmingslanden bij geregistreerde vervolgmigratie

Top 10 bestemmingslanden		
Land	N	%
Verenigd Koninkrijk	5.081	49,3
België	1.560	15,1
Duitsland	1.214	11,8
Verenigde Staten	480	4,7
Frankrijk	216	2,1
Zweden	154	1,5
Verenigde Arabische Emiraten	141	1,4
Canada	115	1,1
Australië	101	1,0
Totaal top 10	9.062	88,0
Totaal overige landen	1.237	12,0
Totaal	10.299	100

Bron: CBS (SSB)

Tabel 5 Vervolmigratie: top 3 landen van bestemming voor vijf belangrijke herkomstlanden

Herkomstland	Bestemmingsland	N	%*
Totaal alle herkomstlanden			
Irak			
1	Verenigd Koninkrijk	593	40,3
2	België	190	12,9
3	Duitsland	134	9,1
	Overige landen	556	37,7
	Totaal	1.473	100
Afghanistan			
1	Verenigd Koninkrijk	1.346	56,5
2	Duitsland	489	20,5
3	België	226	9,5
	Overige landen	322	13,5
	Totaal	2.383	100
Voormalig Joegoslavië			
1	Duitsland	244	37,6
2	België	96	14,8
3	Oostenrijk	94	14,5
	Overige landen	215	33,1
	Totaal	649	100
Somalië			
1	Verenigd Koninkrijk	1.955	82,6
2	Kenia	91	3,8
3	België	57	2,4
	Overige landen	263	11,2
	Totaal	2.366	100
Iran			
1	Verenigde Staten	78	23,6
2	Verenigd Koninkrijk	57	17,3
3	Duitsland	51	15,5
	Overige landen	144	43,6
	Totaal	330	100

* Dit percentage is berekend over de totale groep asielmigranten waarvoor het land van bestemming bekend is en niet het land van herkomst betreft (N totaal alle herkomstgroepen = 10.299).

Bron: CBS (SSB)

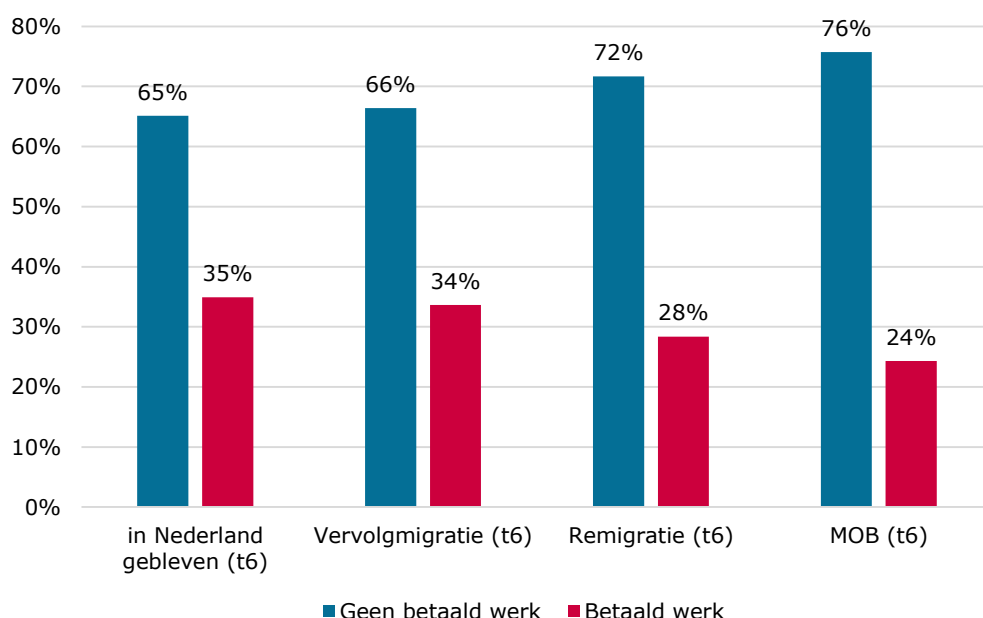
2011). Oostenrijk blijkt voor vergunninghouders uit voormalig Joegoslavië het derde bestemmingsland (14,5%). Een klein deel van de vergunninghouders met Somalische herkomst vertrok naar Kenia (3,8%), waar een omvangrijke Somalische gemeenschap woont.

2.5 Vertrek uit Nederland en arbeidsmarktdeelname

Er is tevens bekeken in hoeverre de vertrekkers verschillen van de blijvers wat betreft hun arbeidsmarktdeelname. Figuur 3 toont voor de blijvers, geregistreerde remigranten, geregistreerde vervolmigranten en de administratief verwijderden met onbekende bestemming het percentage personen dat op de vastgestelde meetmomenten betaalde arbeid als belangrijkste bron van inkomen had. Voor de groep verwijderden met onbekende bestemming moet daarbij worden aangetekend dat

een deel van hen al werd uitgeschreven voordat er vijf jaar inschrijvingsduur in de GBA waren verstreken (zie figuren 1 en 2). Deze 'vroeg' vertrekkers blijven hier buiten beschouwing. We keken alleen naar de arbeidsparticipatie onder personen die op het peilmoment tot de potentiële beroepsbevolking (18-65) behoorden en toen volgens de GBA nog in Nederland woonden. We vergelijken personen met als laatste bekende uitkomst emigratie met personen die in 2015 nog in Nederland woonden. Als peilmoment voor de arbeidsmarktdeelname gaan we uit van 6 jaar na opname in de bevolkingsregisters.

Figuur 3 Arbeidsmarktparticipatie onder blijvers, geregisteerde vervolgmigranten, geregisteerde remigranten en administratief verwijderden zes jaar na GBA-inschrijving

Bron: CBS (SSB)

Geregisteerde vervolgmigranten die op het peilmoment nog in Nederland woonden, blijken op dat moment een vergelijkbare mate van formele arbeidsparticipatie te hebben als de groep blijvers. Na zes jaar participeerde 33,6% van de vervolgmigranten en 34,9% van de blijvers op de formele Nederlandse arbeidsmarkt. Onder de geregisteerde remigranten lag de arbeidsparticipatie relatief laag: na zes jaar participeerde 28,4% van de remigranten. Ook administratief verwijderden met onbekende bestemming participeerden iets minder vaak op de arbeidsmarkt dan de 'blijvers': na zes jaar werkte 24,3% van de potentiële beroepsbevolking in deze groep.

Er zijn dus geen sterke aanwijzingen dat vervolgmigranten 'positief' dan wel 'negatief' geselecteerd worden: op basis van een dichotome indicator van arbeidsparticipatie (dat wil zeggen: wel of niet participeren, ongeacht het aantal uur, functieniveau en inkomen) is de arbeidsmarktpositie van deze groep gelijk aan die van de groep vergunninghouders die zich permanent, of in ieder geval langdurig, in Nederland vestigden. De remigranten en administratief verwijderden lijken daarentegen 'negatief' geselecteerd te worden, waarbij in de categorie administratief verwijderden mogelijk mee zal spelen dat zij vanwege het aflopen van tijdelijke verblijfsvergunningen niet langer de mogelijkheid hadden om legaal op de arbeids-

markt te participeren of dat een deel wellicht al geruime tijd niet meer in Nederland woonde voor de datum van uitschrijving uit de GBA. Bij deze analyses is nog geen rekening gehouden met de verschillen in samenstelling van de onderscheiden groepen naar bijvoorbeeld leeftijd, geslacht en huishoudcompositie (zie daarvoor paragraaf 2.6).

2.6 Determinanten van geregistreeerde vervolgmigratie, remigratie en administratieve verwijdering

In de paragrafen 2.2-2.5 is de migratie-uitkomst steeds maar aan één achtergrondkenmerk gekoppeld, bijvoorbeeld het herkomstland. Bij dat soort 'bivariate' analyses kunnen we niet goed vaststellen of een variabele waarmee we de uitkomst vergelijken een effect heeft op de migratie-uitkomst of dat het gaat om een schijnverband. Misschien heeft de relatief hoge mate van remigratie onder personen uit voormalig Joegoslavië ten opzichte van andere herkomstlanden niets van doen met kenmerken van voormalig Joegoslavië (zoals de politieke en economische situatie) maar wordt het verband geheel of gedeeltelijk veroorzaakt door min of meer toevallige verschillen in de demografische kenmerken van vergunninghouders afkomstig uit verschillende herkomstlanden. Misschien zijn er uit voormalig Joegoslavië relatief veel personen op latere leeftijd naar Nederland gekomen, of migreerden er weinig gezinnen. Om meer inzicht te krijgen in de determinanten van emigratie zijn er daarom tevens multivariate longitudinale analyses verricht. Dat is gedaan door middel van zogeheten *survival* analyses, waarbij statistisch wordt onderzocht wat de kans is dat zich een bepaalde gebeurtenis voordoet in een bepaalde observatieperiode. In onze analyse laten we het optreden van het *event* emigratie toe vanaf drie jaar na registratie in de bevolkingsregisters, tot het jaar 2015.¹⁶ Voor het oudste cohort 1995 bestrijkt de observatieperiode dus 18 jaar en voor cohort 1999 14 jaar. We namen in de modellen enkel personen op die op het moment van inschrijving in de GBA tenminste 16 jaar oud waren en dus in het eerste observatiejaar 18 jaar oud waren waardoor zij wettelijk zelfstandig konden beslissen over emigratie.

Er zijn eerst zogenoemde Cox regressie modellen geschat om de kans op emigratie te bepalen *ongeacht de vorm van emigratie* (vervolgmigratie, remigratie, of de registratie met onbekende bestemming). We rekenen hier de categorie administratief verwijderden dus tot de emigranten (zie hoofdstuk 1 voor een onderbouwing van die aanname). Het is bij Cox modellen mogelijk om tijdsafhankelijke kenmerken als voorspeller op te voeren (bijvoorbeeld het land van herkomst) evenals tijdsafhankelijke kenmerken (bijvoorbeeld iemands sociaaleconomische positie). Tijdsafhankelijke variabelen in de modellen zijn: geslacht, leeftijd van inschrijving in de GBA, het zijn van een zelfstandige asielaanvrager of een nareiziger, het naar Nederland zijn gekomen als alleenstaande minderjarige vreemdeling, en herkomstland. Tijdsafhankelijke variabelen zijn: huishoudenssamenstelling, sociaaleconomische positie en nationaliteit (genaturaliseerd of niet). De scores op de tijdsafhankelijke variabelen zijn deels *gelagged*; bij de huishoudenssamenstelling is steeds gekeken naar het effect van de waarde in het jaar voorafgaand aan het jaar van eventuele emigratie en bij de sociaaleconomische positie is gekeken naar het effect van de waarde twee jaar voorafgaande aan het jaar van eventuele emigratie. Er is gekeken naar het effect van eerdere positieverwerving op emigratie om 'omgekeerde' effecten van emigratie op de sociaaleconomische positie zoveel mogelijk uit

16 Hiertoe is besloten om gedwongen emigratie ten gevolge van een niet verlengde tijdelijke asielstatus zoveel mogelijk uit te sluiten.

te sluiten. Zo kan de afwezigheid van een inkomen volledig toe te schrijven zijn aan een verhuizing naar het buitenland die met vertraging is verwerkt in de registers. Daarnaast houden we er rekening mee dat personen die in een bepaald jaar emigreerden in dat jaar gemiddeld een minder goede positie op de arbeidsmarkt zullen hebben, wat leidt tot een vertekening van het effect van de sociaaleconomische positie op emigratie. Er zijn aanwijzingen dat mensen hun sociaaleconomische positie 'afbouwen' wanneer ze hebben besloten om te emigreren (zie Klinthäll, 2007).

Om de kans op een bepaald type emigratie te bepalen (geregistreerde vervolgmigratie, geregistreerde remigratie of administratieve verwijdering met onbekende bestemming) is vervolgens een drietal *competing risk* modellen gedraaid. *Competing risk* modellen zijn afgeleid van het Cox Proportional Hazard model, waarbij voor de schattingen van de kans op een bepaalde gebeurtenis, bijvoorbeeld geregistreerde vervolgmigratie, steeds ook rekening wordt gehouden met twee concurrerende gebeurtenissen ('competing events'); in het geval van geregistreerde vervolgmigratie gaat het dan om geregistreerde remigratie en administratieve verwijdering met onbekende bestemming. In theorie is het uiteraard mogelijk dat een migrant na emigratie weer terugkeert naar Nederland en vervolgens nog een migratiebeweging maakt. Onze modellen gaan echter uit van de eerste emigratie na registratie in het bevolkingsregister. Daardoor blijven herhaalde gebeurtenissen (*repeated events*) buiten beeld.

Bij de analyses waar we kijken naar de kans op een bepaald type emigratie (de *competing risk* analyse) moet steeds worden bedacht dat de uitkomstvariabele (geregistreerde remigratie, geregistreerde vervolgmigratie en administratieve verwijdering met onbekende bestemming) niet alleen migratiegedrag meet: we meten ook de uitkomst van de geneigdheid om zich uit te schrijven en de bekendheid met de regel dat uitschrijving ingeval van emigratie in Nederland verplicht is. Bepaalde groepen – bijvoorbeeld personen met een zwakke binding met Nederland en (alleenstaande) mannen – zullen zich ingeval van emigratie minder vaak zelf hebben uitgeschreven uit de GBA dan andere groepen. Zij hadden dus bovengemiddeld vaak de uitkomst 'administratief verwijderd'.

We rapporteren in tabel 6 steeds zogenoemde hazard ratio's (HR). Een HR groter dan 1 duidt op een positieve samenhang, een HR kleiner dan 1 op een negatieve associatie van een bepaald kenmerk met emigratie. Een HR van 1,48 voor mannen in model 1 duidt er bijvoorbeeld op dat de kans op emigratie in een jaar voor mannen 1,48 keer groter is dan voor vrouwen.

In wat volgt, bespreken we de resultaten van deze verdiepende analyses. Ten slotte gaan we in op de vraag in hoeverre de resultaten aanwijzingen opleveren over het aandeel vervolgmigranten en remigranten onder de groep administratief verwijderden.

De resultaten laten onder meer zien dat de kans op emigratie voor mannen groter is dan voor vrouwen, en dat mannen vooral relatief vaak terugkeren naar het herkomstland (HR=1,59). De verklaring van dat patroon kan zijn dat een deel van de mannen hun gezin niet hebben willen of kunnen laten overkomen naar Nederland, en dat zij mede remigreren met het oog op hereniging met hun familie in het land van herkomst (we houden in het model alleen rekening met de huishoudcompositie in Nederland, niet met die in het land van herkomst, aangezien die onbekend is). Vrouwelijke asielmigranten komen relatief vaak naar Nederland als zich al andere gezins- of familieleden in Nederland hebben gevestigd (Mascini & Van Bochove, 2009). Ook migreren zij deels vanwege problemen in de familiesfeer in het herkomstland (zie Leerkes et al, 2017), wat juist een belemmering kan zijn voor

terugkeer. Mannen hebben een relatief grote kans om administratief verwijderd te zijn met onbekende bestemming.

Verder zien we dat er onder migranten die op latere leeftijd naar Nederland kwamen een kleinere kans was om Nederland te verlaten dan onder migranten die nog relatief jong waren toen ze in Nederland arriveerden. Dat effect is echter volledig toe te schrijven aan een kleinere kans op geregistreeerde vervolgmigratie en administratieve verwijdering met onbekende bestemming. De kans op geregistreeerde remigratie is namelijk juist relatief groot als een vergunninghouder op latere leeftijd naar Nederland kwam, een patroon dat vaker is gevonden in onderzoek naar terugkeer. In het algemeen is de binding met het land van herkomst sterker naarmate een persoon er langer heeft gewoond (zie Dustmann, Bentolila & Faini, 1996; Snel, Engbersen & Leerkes, 2006; Engbersen et al., 2013; Leerkes et al., 2016). Personen die op jonge leeftijd migreren hebben juist relatief veel flexibiliteit om zich nog een keer in een ander land te vestigen.

Van de volgende drie procedurele kenmerken is nagegaan of ze voorspellers zijn van emigratie: (1) het naar Nederland zijn gekomen als alleenstaande minderjarige vreemdeling (AMV), (2) het zijn van een nareiziger (=gezinshereniger binnen 12 maanden na inschrijving in de GBA) en (3) het afkomstig zijn uit een herkomstland waarvoor groepsgebonden beleid van toepassing was. Daarvan blijkt alleen het laatste kenmerk een significante emigratievoorspeller te zijn: personen afkomstig uit een land waar groepsgebonden beleid op van toepassing was, hadden een verhoogde kans om Nederland te verlaten. Dat effect wordt echter uitsluitend veroorzaakt door hun grotere kans op vervolgmigratie en, in mindere mate, een verhoogde kans op administratieve verwijdering met onbekende bestemming. Het afkomstig zijn uit een land waarvoor groepsgebonden beleid gold, gaat namelijk juist samen met een relatief *kleine* kans op geregistreeerde remigratie. Deze bevindingen kunnen duiden op het bestaan van een zeker *destination of expedience* effect (het 'bestemming van doelmatigheid effect'): wellicht vroeg een deel van de asielzoekers uit de landen waarvoor groepsgebonden beleid gold mede in Nederland asiel aan omdat ze inschatten dat ze dan meer kans maakten op een verblijfsvergunning dan in andere Europese landen, terwijl een deel van hen zich eigenlijk liever in een ander (Europees) land had gevestigd en daarna alsnog verder migreerde naar dat andere land, al dan niet door er opnieuw een asielvergunning in te dienen. Neumayer (2004), Toshkov (2014) en Leerkes (2015) vinden aanwijzingen dat een relatief hoge inwilligingskans ten opzichte van andere Europese landen een – beperkt – positief effect heeft op het aandeel asielzoekers in het betreffende land, al betwist Grütters (2011) dergelijke effecten voor Nederland (zie ook ACVZ, 2006). Tot 1997, tot de invoering van de Dublin overeenkomst, was het overigens wettelijk toegestaan om elders nog een keer asiel aan te vragen en pas vanaf 2003, sinds de komst van Eurodac, kunnen Europese landen controleren of asielzoekers al in een ander land asiel hebben aangevraagd. Ook staat en stond de mogelijkheid open om zonder genaturaliseerd te zijn legaal naar andere (Europese) landen te migreren in het kader van een relatie met iemand die elders in Europa een verblijfsvergunning heeft, of er legaal verblijf heeft als (genaturaliseerde) burger. Een andere/aanvullende verklaring voor het gevonden patroon is dat personen uit landen waarvoor groepsgebonden beleid van kracht was, deel uitmaakten van relatief omvangrijke asielstromen richting Europa, en dat zij daardoor relatief veel gelegenheid hadden om zich elders in Europa in een diaspora te vestigen bij familie of bekenden.

Ook de huishoudenssamenstelling – een dynamisch achtergrondkenmerk – blijkt een belangrijke voorspeller te zijn van emigratie. Onder samenwonenden en personen met ten minste één kind was de kans op emigratie kleiner dan onder alleenstaanden en personen zonder kinderen. Het hebben van meerdere kinderen

verkleinde de kans op emigratie niet ten opzichte van het hebben van slechts één kind: integendeel, onder personen uit relatief kinderrijke gezinnen was er juist een grotere kans om te emigreren dan onder personen uit huishoudens met maar één kind. Het kan zijn dat het kindertal het effect oppikt van het hebben van een relatief grote culturele afstand ten opzichte van de Nederlandse samenleving, waardoor men een sterke behoefte heeft om te remigreren of om zich elders in Europa te vestigen in een diaspora van gelijkgestemden.

De sociaaleconomische positie is eveneens een determinant van emigratie. Daarbij is, zoals gezegd, steeds gekeken naar het eventuele effect van de sociaaleconomische positie twee jaar voor een eventuele emigratie uit Nederland (in jargon: de variabele is twee jaar 'gelagged'). We zien dat er onder zelfstandigen een grotere kans is op emigratie dan onder werknemers, zowel in de vorm van vervolgmigratie als remigratie. Het volgen van een studie in Nederland verkleint juist de kans op emigratie. Ontvangers van een AOW-uitkering hebben een bijna twee keer (1,8) zo grote kans om terug te keren naar het land van herkomst. Het 'meenemen' van een AOW-uitkering naar een ander land zal remigratie faciliteren (zie ook Böcker & Balkir, 2015), maar het effect kan ook andere achtergronden hebben, bijvoorbeeld een algemeen demografisch effect waarbij er onder gepensioneerden een zekere neiging bestaat om terug te keren naar de 'geboortegrond' (Hunter, 2011). We zien tevens duidelijke verbanden tussen het hebben van formeel inkomen en het ontvangen van een aan werkloosheid gerelateerde uitkering enerzijds en geregistreerde remigratie en, in het geval van het niet hebben van formeel inkomen, administratieve verwijdering met onbekende bestemming anderzijds. Eerder onderzoek, waarbij is gekeken naar de *intentie* tot terugkeer, vond geen duidelijke verbanden tussen zogeheten structurele integratie op de arbeidsmarkt en terugkeer (Leerkes et al, 2009; De Haas & Fokkema, 2011; De Vroome & Van Tubergen, 2014). Wij vinden dergelijke verbanden wel: het niet participeren op de arbeidsmarkt blijkt de kans op emigratie te vergroten, met name in de vorm van geregistreerde remigratie. Wellicht dat een deel van de migranten met een zwakke sociaaleconomische positie die terugkeerden zijn ondervertegenwoordigd in enquêtes, hetzij doordat zij niet meer woonachtig zijn in het land waar de enquête werd afgenomen, hetzij door een lagere geneigdheid om deel te nemen aan dergelijke onderzoeken. Ook is het denkbaar dat een deel van de relatief succesvolle personen weliswaar terug zouden willen keren naar hun herkomstland, waardoor zij in enquêtes een terugkeerintentie melden (vergelijk de zogeheten *myth of return* in de migratieliteratuur), maar dat zij daar vanwege hun economische binding aan het land van immigratie (hier: Nederland) toch vaak vanaf zien. Het negatieve verband tussen het hebben van formeel inkomen en de kans op administratieve verwijdering met onbekende bestemming kan erop wijzen dat een deel van de betreffende personen al langer dan twee jaar niet meer in Nederland woonde, waardoor we de effecten van een achterblijvende structurele integratie op emigratie mogelijk wat overschatten. Hierbij dient te worden opgemerkt dat in het model enkel is gekeken naar het al dan niet hebben van werk of het ontvangen van een uitkering. De rol van inkomen binnen de groep werkenden is niet onderzocht.

Het herkomstland is een belangrijke determinant van zowel vervolgmigratie als remigratie. Onder migranten afkomstig uit voormalig Joegoslavië was er volgens de registraties een relatief grote kans om terug te keren naar een van de landen waaruit Joegoslavië bestond; als we de andere variabelen in het model constant houden, dan was de kans op geregistreerde terugkeer onder bijvoorbeeld personen afkomstig uit Afghanistan bijvoorbeeld circa 80% kleiner dan onder de Joegoslaven ($HR=0,19$). Toch zijn personen uit Joegoslavië juist ook relatief vaak in Nederland gebleven, net als personen uit de voormalige Sovjet-Unie, Iran, Afghanistan en China. De Joegoslaven hadden namelijk een relatief kleine kans op geregistreerde

vervolgmigratie. De kans op geregistreeerde vervolgmigratie was verreweg het grootst onder de Somaliërs, een bevinding die in overeenstemming is met de kwalitatieve literatuur (zie bijvoorbeeld Van Liempt, 2011): als we de andere factoren constant houden, dan was hun kans op geregistreeerde vervolgmigratie meer dan acht keer zo groot (HR=8,67) als de kans op geregistreeerde vervolgmigratie onder personen uit voormalig Joegoslavië. Ook onder de Angolezen (HR=7,82), Soedanezen (HR=4,10) en Afghanen (HR=3,56) was de kans op vervolgmigratie groter dan we kunnen verklaren uit de reeds genoemde demografische en sociaaleconomische factoren. Na de vergunninghouders uit voormalig Joegoslavië was de kans op geregistreeerde remigratie het grootst onder de Irakezen en Soedanezen. Het is bekend dat er met name onder Iraakse Koerden een substantiële terugkeer is geweest van met name etnische Koerden, zulks in relatie tot de economische bloei en grotere politieke autonomie van het Koerdische gedeelte van Irak en het gevoerde terugkeerbeleid voor Irakezen die niet uit centraal Irak afkomstig waren (zie bijvoorbeeld Leerkes et al. 2014).

Ten slotte is nagegaan wat de verwerving van het Nederlanderschap betekende voor de emigratiekans. Vanuit integratieperspectief is te verwachten dat naturalisatie, als 'kroon op integratie' in Nederland, die kans sterk verkleint. Hoewel naturalisatie de emigratiekans inderdaad enigszins verminderde, is het effect zwak te noemen: voor genaturaliseerden bedroeg de emigratiekans (strikt genomen: de hazard) slechts 0,92 van de emigratiekans van niet-genaturaliseerden. Het verwerven van het Nederlanderschap *vergrootte* de kans op geregistreeerde vervolgmigratie en, in mindere mate, geregistreeerde remigratie met respectievelijk een factor 4,1 en 1,2. Naturalisatie heeft wel een negatief effect op administratieve verwijdering met onbekende bestemming (HR=0,48). Gelet op het zwakke negatieve effect van naturalisatie op de totale emigratiekans (inclusief administratieve verwijdering) zouden we kunnen spreken van een *naturalisatieparadox*. Het verwerven van het Nederlanderschap betekent niet alleen een sterkere binding aan Nederland, maar ook het verwerven van het EU-burgerschap. Het EU-burgerschap vergroot de mobiliteit binnen de Europese Unie vanwege het vrije verkeer van personen. Daarnaast betekent het verwerven van de Nederlandse nationaliteit dat de persoon niet langer onderwerp is van Nederlands toelatingsbeleid (zie ook De Hoon, Vink en Smeets (2019) voor een uitgebreidere studie over het effect van naturalisatie op vervolgmigratie). Het gemeten positieve effect op geregistreeerde remigratie kan er op wijzen dat een Nederlands paspoort ook met het oog op terugkeer van waarde is, doordat de emigrant zich desgewenst opnieuw, zonder nadere toelatingseisen, legaal in Nederland kan vestigen mocht de terugkeer tegenvallen of mochten de omstandigheden er verslechteren.

Een belangrijke beperking van het onderzoek betreft het relatief grote aantal administratief verwijderden waarvoor geen opvolgend woonland bekend is (zie ook paragraaf 1.4). Daarom is het nuttig om nader in te gaan op de voorspellers van administratieve uitschrijving en hun verhouding tot de voorspellers van geregistreeerde vervolgmigratie en/of geregistreeerde remigratie. Als ze namelijk lijken op de voorspellers van geregistreeerde vervolgmigratie, dan vormt dat een aanwijzing dat emigratie onder de groep administratief verwijderden vooral de vorm had van vervolgmigratie. Als ze lijken op de voorspellers van geregistreeerde remigratie, dan is er meer reden om aan te nemen dat het een groot deel van de administratief verwijderden is teruggekeerd naar het land van herkomst.

De volgende kenmerken blijken determinanten te zijn van administratieve verwijdering met onbekende bestemming. Ten eerste het geslacht van de vergunninghouder: onder constanthouding van de andere opgenomen variabelen, was de kans op administratieve verwijdering onder mannen ongeveer 60% (HR=1,63) groter

dan onder vrouwen. Ten tweede de leeftijd waarop de migrant zich in Nederland vestigde: hoe lager de leeftijd van immigratie, hoe groter de kans op administratieve verwijdering. Ten derde het afkomstig zijn uit een land waarop groepsgebonden beleid werd gevoerd: het afkomstig zijn uit een dergelijk land ging gepaard met een 36% (HR=1,36) grotere kans op administratieve verwijdering ten opzichte van het afkomstig zijn uit een land waarvoor dergelijk beleid niet gold. Ten vierde: het behoren tot een huishouden zonder partner en/of kinderen. Ten vijfde de sociaaleconomische status: zowel het volgen van een opleiding in Nederland als het hebben van formeel inkomen hangt samen met een kleinere kans op administratieve verwijdering. Ten zesde het herkomstland: vooral onder Angolezen, Soedanezen en Somaliërs was er een relatief grote kans op administratieve verwijdering; die kans was onder de genoemde groepen twee tot drie keer groter dan onder personen uit voormalig Joegoslavië. Zoals eerder al gezegd is, gaat het genaturaliseerd zijn samen met een relatief kleine kans op administratieve verwijdering (HR=0,48).

Deze resultaten bevestigen dat het type GBA-uitschrijving (geregistreeerde vervolgmigratie, geregistreeerde remigratie en administratieve verwijdering) zowel migratiegedrag meet als uitschrijfgedrag. Onder groepen met een zwakkere binding aan Nederland – geen formeel inkomen, geen onderwijs volgend, niet genaturaliseerd – zal zowel de uitschrijfbereidheid als kennis van de Nederlandse regelgeving allicht relatief beperkt zijn. Ook de gevonden relatie tussen met name geslacht en administratieve uitschrijving kan wijzen op selectieve zelfuitschrijving: mannen scoren in het algemeen hoger op indicatoren voor sociale deviantie, en dat kan ook goed gelden voor de uitschrijfverplichting. Jongeren scoren vaak ook hoger op sociale deviantie dan ouderen, maar het is opvallend dat het gevonden leeftijds-effect tamelijk lineair is: de kans op administratieve verwijdering neemt heel geleidelijk af met de leeftijd van vestiging in Nederland. Bij andere indicatoren van deviantie, bijvoorbeeld criminaliteit, is de relatie met leeftijd zeker niet lineair: politiecontacten pieken sterk tussen de 12 en 25 (zie bijvoorbeeld Hirschi & Gottfredson, 1983).

De negatieve effecten van integratie in Nederland op administratieve verwijdering (bijvoorbeeld het niet hebben van formeel inkomen, de afwezigheid van kinderen in het huishouden, het niet-genaturaliseerd zijn) kunnen daarnaast wijzen op omgekeerde causaliteit, met name voor zover administratieve verwijdering pas enkele jaren later plaatsvond dan het feitelijke vertrek van de persoon uit Nederland. Een persoon die in jaar t op de formele arbeidsmarkt participeerde, geen kinderen had en niet genaturaliseerd was en vervolgens drie jaar later, in $t+3$, administratief werd verwijderd, had, vanwege zijn/haar afwezigheid in Nederland, in jaar $t+3$, het jaar van de uitschrijving, geen kans op naturalisatie, het hebben van formeel inkomen, of het in Nederland krijgen van kinderen. Het met twee jaar laggen van de sociaaleconomische variabelen zal dit probleem verkleinen, maar niet helemaal wegnemen.

In het verlengde van deze overwegingen is het aannemelijk dat de gevonden effecten op *geregistreeerde* vervolgmigratie en *geregistreeerde* remigratie niet helemaal zuiver zijn geschat. Het gemeten positieve effect van het zijn van een vrouw op geregistreeerde vervolgmigratie lijkt een overschatting te zijn van het werkelijke effect van geslacht op vervolgmigratie, en het positieve effect van het zijn van een man op remigratie zal wat zijn onderschat, voor zover (alleenstaande) mannelijke emigranten inderdaad een relatief grote kans hadden om zich niet zelf uit te schrijven.

Als we de voorspellers van administratieve verwijdering ten slotte vergelijken met die van geregistreeerde vervolgmigratie en geregistreeerde remigratie, dan valt op dat ze in diverse opzichten vrij sterk lijken op de voorspellers van geregistreeerde

vervolgmigratie, terwijl ze niet of nauwelijks lijken op de voorspellers van geregistreerde remigratie. Die gelijkenissen betreffen met name de tijdsonafhankelijke kenmerken met uitzondering van geslacht (een variabele die mogelijk in sterke mate uitschrijfgedrag meet). Met name de leeftijd van vestiging in Nederland, het afkomstig zijn uit een land waarvoor groepsgebonden beleid gold, en het herkomstland, blijken op min of meer dezelfde wijze verband te houden met de kans op administratieve verwijdering als met de kans op geregistreerde vervolgmigratie, terwijl ook de effecten van het zijn van een nareiziger of alleenstaande minderjarige asielzoekers op administratieve uitschrijving meer lijken op de effecten van geregistreerde vervolgmigratie dan op de effecten van geregistreerde remigratie. Ter illustratie van die bewering zijn in de figuren B1 en B2 in bijlage 2 de effecten (*hazard rates*) van de leeftijd van vestiging in Nederland op administratieve verwijdering afgezet tegen de effecten van leeftijd van vestiging in Nederland op geregistreerde vervolgmigratie (figuur B1a) en remigratie (figuur B1b). Figuren B2a en B2b tonen vervolgens op soortgelijke wijze de effecten van herkomstland. Er zijn duidelijke gelijkenissen tussen figuren B1a en B1b, waar de effecten zijn afzet tegen geregistreerde vervolgmigratie, maar niet tussen figuren B2a en B2b, waar de effecten zijn afgezet tegen geregistreerde remigratie. De dynamische voorspellers van administratieve verwijdering (bijvoorbeeld het niet hebben van formeel inkomen en het genaturaliseerd zijn) lijken iets minder sterk op de voorspellers van geregistreerde vervolgmigratie dan de tijdsinvariante voorspellers, maar juist bij deze variabelen kan zich een probleem hebben voorgedaan van selectieve zelfuitschrijving (net zoals bij geslacht) en omgekeerde causaliteit.

De gelijkenissen tussen de voorspellers van administratieve verwijdering en de voorspellers van vervolgmigratie vormen een statistische aanwijzing dat de mate van vervolgmigratie in de groep administratief verwijderden groter was dan de mate van remigratie. De administratief verwijderden, waarvan we om verschillende redenen aannemen dat zij in meerderheid niet meer in Nederland wonen, lijken op de gemeten kenmerken in elk geval niet of nauwelijks op de personen die volgens de registraties terugkeerden naar het land van herkomst, terwijl ze in diverse opzichten wel lijken op de geregistreerde vervolgmigranten: ze waren gemiddeld jonger dan de uiteindelijke remigranten toen ze zich in Nederland vestigden en kwamen voor een belangrijk deel uit dezelfde landen als de geregistreerde vervolgmigranten. Zoals reeds gezegd is, was het in de onderzochte periode makkelijker dan tegenwoordig om zich vanuit Nederland in een ander Europees land te vestigen zonder eerst EU-burger te zijn geworden. Toch kunnen we uiteraard niet uitsluiten dat remigratie onder de betreffende groep wel degelijk veel voorkwam als gevolg van ongemeten determinanten van remigratie, bijvoorbeeld uitzetting of wellicht zogeheten *'failed migration'* waarbij de migrant terugkeert doordat hij/zij de gestelde migratiedoelen niet weet te bereiken, bijvoorbeeld omdat hij/zij niet goed kan aarden in het bestemmingsland (zie bijvoorbeeld De Haas, Fokkema & Fihri, 2015).¹⁷

17 De mate van gedwongen terugkeer is echter beperkt (zie bijvoorbeeld Leerkes & Kox, 2016, 2017) en een aanzienlijk deel van de administratief verwijderden werd pas vele jaren na inschrijving in de GBA uitgeschreven en/of was inmiddels genaturaliseerd. Het is onaannemelijk dat de laatstgenoemden (in het geval van de genaturaliseerden: onmogelijk) dat zij werden uitgezet. Verder lijkt het enigszins onaannemelijk dat vooral personen die op relatief jonge leeftijd naar Nederland kwamen niet in Nederland konden aarden, of dat dat in sterke mate gold voor personen uit landen waar vervolgmigratie binnen Europa (eerder dan terugkeer) gangbaar was.

Tabel 6 Determinanten van geregistreeerde vervolgmigratie, geregistreeerde remigratie en administratieve verwijdering met onbekende bestemming

	Emigratie totaal	Gere- gistreeerde vervolg- migratie ^a	Gere- gistreeerde remigratie ^b	Administra- tieve verwij- dering met onbekende bestemming ^c
Man (ref. : vrouw)	1,48***	1,07*	1,59***	1,63***
Leeftijdscategorie bij eerste registratie (ref.: <18)				
18-25	0,94*	0,88***	0,91	1,01
25-34	0,84***	0,74***	0,99	0,92***
35-44	0,68***	0,50***	1,11	0,76***
45-55	0,59***	0,39***	1,27*	0,61***
ouder dan 55	0,81***	0,47***	2,43***	0,54***
Procedurele kenmerken				
AMV'er (ref. : niet AMV'er)	1,00	0,95	0,84	1,05
Gezinshereniger (ref. : eerste aanvrager)	0,95	0,97	1,1	0,92
Uit land met groepsgebonden beleid (ref. : nee)	1,39***	1,54***	0,47***	1,36***
Huishoudsamenstelling				
Partner in huishouden (ref. : nee)	0,66***	0,79***	1,03	0,61***
Kinderen in huishouden (ref. : nee)	0,55***	0,82***	0,64***	0,52***
Aantal kinderen in huishouden (N)	1,11***	1,18***	1,12***	0,94***
Sociaaleconomische positie (ref. : werknemer)				
Zelfstandige	1,21***	1,35***	2,02***	1,05
In onderwijs	0,85***	0,88	1,12	0,67***
Ontvanger AOW	0,89	0,98	1,8***	0,7
Geen (geregistreeerd) inkomen	2,99***	1,03	1,57***	3,84***
Ontvanger uitkering (bijstand, werkloosheid, arbeidsongeschiktheid)	1,25***	1,13***	2,22***	1,05
Land van herkomst (ref. : voormalig Joegoslavië)				
Afghanistan	1,20***	3,56***	0,19***	0,98
Irak	1,50***	2,19***	0,8***	1,68***
Somalië	3,11***	8,67***	0,38***	2,48***
Iran	0,95	1,87***	0,08***	1,47***
Voormalige Sovjet-Unie	0,82***	1,54***	0,08***	1,26***
Soedan	2,23***	4,1***	0,76***	2,43***
China	1,30***	1,90***	0,10***	1,84***
Turkije	1,51***	1,86***	0,27***	2,00***
Angola	2,70***	7,82***	0,13***	3,04***
Andere landen (incl. onbekend)	1,99***	5,36***	0,14***	2,19***
Naturalisatie (ref. : nee)	0,92***	4,14***	1,20***	0,48***
N observaties	656.789	656.789	656.789	656.789
N individuen	56.434	56.434	56.434	56.434
N events	20.002	7.050	2.827	10.125
II	-205.821	-73.218	-29.564	-100.856

*** p<0,001; ** p<0,01; * p<0,05

a Competing events: remigratie, deregistratie zonder bestemming

b Competing events: vervolgmigratie, deregistratie zonder bestemming

c Competing events: vervolgmigratie, remigratie

3 Conclusies, beleidsimplicaties en vervolgvragen

3.1 Conclusies

Uit een eerdere WODC-studie kwam naar voren dat een aanzienlijk deel van de asielvergunninghouders die zich in de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw in Nederland vestigden, na verloop van tijd niet meer geregistreerd was als woonachtig in Nederland (Maliapaard, Witkamp & Jennissen, 2017). Mede in het licht van de verhoogde asielinstroom van de afgelopen jaren was die bevinding voor de Directie Migratie aanleiding om nader onderzoek te laten doen naar migratie onder asielmigranten *na* vergunningverlening. Dergelijke emigratie kan de vorm hebben van *remigratie* (het terugkeren naar het herkomstland) en *vervolgmigratie* (het emigreren naar een land dat niet het herkomstland is, meestal een ander Europees land). Er is weinig bekend over migratie onder asielmigranten na vergunningverlening (zie ook Engbersen et al., 2015, 2016).

De analyses waarover dit rapport rapporteert zijn gebaseerd op dezelfde bestanden die werden gebruikt voor het eerdere WODC onderzoek, met als voornaamste verschil dat de groep asielmigranten die uitsluitend op asielzoekercentra woonden – en dus vermoelijk nooit een asielvergunning hebben verworven – uit de populatie werd gefilterd. Ook volgden we het migratiegedrag tot eind 2015 in plaats van tot eind 2013 en we voegden informatie toe over de datum van emigratie (en eventuele herhaalde immigratie) en het opvolgende woonland ingeval van emigratie.

Dit rapport geeft antwoord op de volgende onderzoeksvragen:

- 1 Hoe groot was het aandeel emigranten tot en met 31 december 2015 onder vergunninghouders met een asielachtergrond uit het cohort 1995-1999, en wat voor type emigratie betrof het (remigratie dan wel vervolgmigratie)?

Van het onderzochte cohort stond 31,6% eind 2015 niet meer in de GBA ingeschreven; 4,3% was volgens de registraties teruggekeerd naar het land van herkomst, 12,4% was geëmigreerd naar een ander land en 14,9% was administratief verwijderd zonder dat er een opvolgend woonland bekend is. Onder een aanzienlijk deel van degenen die eind 2015 in Nederland woonden, lijkt bovendien sprake te zijn geweest van tijdelijke emigratie: onder hen was 10,3% althans op enig moment uitgeschreven uit de GBA, al kan dat ook wijzen op een periode van illegaal verblijf gevolgd door een heropname in de registers. We namen om verschillende redenen aan dat personen die op 31 december 2015 niet meer in de GBA stonden ingeschreven op dat moment niet meer in Nederland woonden (zie voor een onderbouwing van die aanname hoofdstuk 1).

Als we aannemen dat de groep administratief verwijderden op peildatum 31 december 2015 inderdaad niet meer in Nederland woonde, dan kan de totale mate van vervolgmigratie en remigratie binnen enkele bandbreedtes worden bepaald. Als we de totale groep administratief verwijderden tot de vervolgmigranten rekenen, dan bedroeg de totale mate van vervolgmigratie tussen de 12,4% en 27,3% (12,4%+14,9%). Rekenen we deze groep tot de remigranten, dan bedroeg de totale mate van remigratie tussen de 4,3% en 19,2% (4,3%+14,9%). Hoewel deze bandbreedtes overlappen, lijkt vervolgmigratie dus gangbaarder te zijn geweest dan remigratie. Er zijn daarnaast enkele statistische aanwijzingen dat vervolgmigratie

ook in de groep administratief verwijderden gangbaarder was dan remigratie (zie daarvoor het antwoord op onderzoeksvraag 3).

Geregistreeerde vervolgmigratie was vooral gericht op omliggende landen, met name het Verenigd Koninkrijk (49,3%), op enige afstand gevolgd door België (15,1%) en Duitsland (11,8%). Hoewel emigratie dus bij circa een derde van de vergunninghouders voorkwam, lijkt remigratie vrij uitzonderlijk te zijn geweest. Naar het zich laat aanzien lag de toekomst van het leeuwendeel van de vergunninghouders in Nederland of elders in (West) Europa.

Geregistreeerde vervolgmigratie kwam weinig voor in de eerste jaren na registratie in het bevolkingsregister, maar nam sterk toe in de periode vanaf vier jaar na inschrijving, om te pieken na acht jaar inschrijvingsduur. Remigratie kent een constanter verloop over de tijd: de kans op geregistreeerde remigratie steeg iets naarmate de periode sinds inschrijving toenam. Administratieve uitschrijving met onbekende bestemming piekte vier tot vijf jaar na inschrijving in de GBA, drie tot vier jaar voor de piek in geregistreeerde vervolgmigratie.

- 2 Op welke achtergrondkenmerken verschillen de vergunninghouders die emigreerden (uitgesplitst naar type emigratie) van de vergunninghouders die eind 2015 nog, of weer, in Nederland woonden?

Er blijken duidelijke verschillen te zijn tussen blijvers, remigranten en vervolgmigranten als het gaat om het geslacht, de leeftijd bij aankomst in Nederland, huishoudenssamenstelling, herkomstland, de mate van naturalisatie en de sociaal-economische status van de betrokkenen. Personen die relatief jong waren toen ze in Nederland arriveerden, zijn oververtegenwoordigd onder de vervolgmigranten, terwijl remigranten juist wat ouder waren toen zij naar Nederland kwamen. Vrouwen en personen die in gezinsverband naar Nederland kwamen, zijn oververtegenwoordigd onder degenen die aan het eind van de observatieperiode nog, of weer, in Nederland woonden. Onder de personen die in de observatieperiode geen Nederlander werden, lag het aandeel emigranten relatief hoog (62,9%). Echter, van degenen die wel naturaliseerden (de Nederlandse nationaliteit verkregen), was een aanzienlijk deel uit Nederland vertrokken: ongeveer één op de vier (23,7%) genaturaliseerde vergunninghouders woonde eind 2015 niet in Nederland. Personen die vanwege individuele omstandigheden vluchtten, vestigden zich naar het zich laat aanzien in sterkere mate permanent in Nederland dan personen die waren aangewezen op bescherming op grond van de algemene situatie in hun herkomstland. Emigranten afkomstig uit landen waarvoor groepsgebonden beleid van kracht was, vestigden zich althans minder vaak in Nederland, al vertrokken zij voor zover bekend meer naar andere Europese landen dan dat zij terugkeerden naar het land van herkomst.

- 3 Welke achtergrondkenmerken van de vergunninghouders zijn voorspellers van emigratie uit Nederland in de vorm van remigratie, vervolgmigratie en administratieve verwijdering met onbekende bestemming?

Als we de migratie-uitkomst steeds maar aan één achtergrondkenmerk relateren, bijvoorbeeld het herkomstland, bestaat er een aanzienlijk risico dat we een eventueel verband als oorzakelijk zien, terwijl het om een schijnverband gaat. Er zijn daarom tevens multivariate analyses verricht waarbij is nagegaan welke stabiele achtergrondkenmerken (bijvoorbeeld de leeftijd van immigratie en het herkomstland) en dynamische achtergrondkenmerken (bijvoorbeeld naturalisatie) voorspellers zijn van emigratie, uitgesplitst naar geregistreeerde remigratie, geregistreeerde vervolgmigratie en administratieve verwijdering. We konden dan bijvoorbeeld

nagaan of het herkomstland van belang was voor de kans op emigratie los van eventuele verschillen tussen herkomstlanden in de demografische en sociaaleconomische kenmerken van de vergunninghouders op individueel niveau. Diverse demografische en sociaaleconomische kenmerken blijken een zelfstandig effect te hebben op de migratie-uitkomst. Mannen hadden een ongeveer 1,4 maal grotere kans om Nederland te verlaten dan vrouwen, en personen die (in gezinsverband) als minderjarige naar Nederland kwamen hadden een ongeveer 40% kleinere kans op emigratie dan personen die tussen de 45 en 55 jaar oud waren toen ze werden ingeschreven in de Nederlandse registers. De relatief hoge aankomstleeftijd onder personen die uiteindelijk terugkeerden naar het land van herkomst is in overeenstemming met de migratieliteratuur, die stelt dat de binding met het herkomstland in termen van bijvoorbeeld het opleidingsniveau, de opgedane arbeidsmarkt-ervaring en sociale identificatie in het algemeen sterker is naarmate dat land op hogere leeftijd wordt verlaten. Ook het samenwonen met een partner en het hebben van kinderen in Nederland verkleinde de emigratiekans. Daarentegen hadden personen met een relatief zwakke sociaaleconomische positie juist een verhoogde emigratiekans, vooral, maar niet uitsluitend, in de vorm van remigratie. Ontvangers van een aan werkloosheid gerelateerde uitkering hadden een 2,2 keer zo grote kans (hazard) op geregistreerde remigratie, en een 1,3 keer grotere kans op geregistreerde vervolgmigratie, als personen zonder dergelijke uitkeringen. Die negatieve effecten van de sociaaleconomische positie (soms aangeduid als 'structurele integratie') op emigratie zijn in tegenspraak met resultaten van eerder onderzoek, waarbij werd gekeken naar terugkeer*intenties* in plaats van terugkeer*gedrag* (zie bijvoorbeeld Leerkes et al, 2009; De Haas & Fokkema, 2011; De Vroome & Van Tubergen, 2014). Onder ontvangers van een AOW-uitkering, die die uitkering mogen 'meenemen' naar een ander land, was er een 1,8 keer zo grote kans op geregistreerde remigratie dan onder personen met vergelijkbare achtergrondkenmerken zonder AOW-uitkering. De stijging van remigratiekans bij langer verblijf in Nederland lijkt derhalve verband te houden met het stijgende aantal (genaturaliseerde) vergunninghouders dat de pensioengerechtigde leeftijd heeft bereikt.

Het herkomstland blijkt een invloed te hebben op de emigratiekans, en op het type emigratie, die we niet kunnen verklaren uit de demografische en sociaaleconomische kenmerken van vergunninghouders op individueel niveau. Zoals bekend hadden Somaliërs een relatief grote kans op vervolgmigratie, maar we vinden soortgelijke effecten voor Angolezen en Soedanezen. Onder personen uit voormalig Joegoslavië was er, onder statistische constanthouding van de andere gemeten demografische en sociaaleconomische factoren, de grootste kans op geregistreerde remigratie.

Twee bevindingen van de multivariate analyses zijn paradoxaal te noemen. Ten eerste blijkt het verwerven van de Nederlandse nationaliteit de emigratiekans maar beperkt te verminderen (met minder dan 10%). We zouden zelfs kunnen spreken van een *naturalisatieparadox*: het hebben van de Nederlandse nationaliteit vergrootte met name de kans op geregistreerde vervolgmigratie en, in mindere mate, op geregistreerde remigratie. De relatief hoge mate van vervolgmigratie naar andere Europese landen door tot Nederlander genaturaliseerde vergunninghouders wijst erop dat de Nederlandse nationaliteit ook als een soort Europese verblijfsvergunning fungeert (Nederlandse burgers mogen zich immers in andere EU Lidstaten vestigen als Unieburgers). De verhoogde kans op geregistreerde remigratie van genaturaliseerde Nederlanders kan erop wijzen dat de Nederlandse nationaliteit deels fungeert als 're-immigratieverzekering': als de omstandigheden in het herkomstland tegenvallen, heeft de genaturaliseerde migrant het recht om zich

zonder nadere toelatingseisen weer in Nederland te vestigen, wat de terughoudendheid ten aanzien van terugkeer kan verminderen.

Een tweede onverwachte bevinding betreft het effect van het afkomstig zijn uit een land waarvoor groepsgebonden beleid van kracht was. We zouden verwachten dat het afkomstig zijn uit een dergelijk land samengaat met een verhoogde kans op remigratie: de gedachte achter dergelijke groepsgebonden beleid is immers dat personen in principe alleen worden beschermd tegen terugkeer met het oog op algemene omstandigheden in het land van herkomst die, bijvoorbeeld als een burgeroorlog is geëindigd (denk aan voormalig Joegoslavië), kunnen verbeteren. Het afkomstig zijn uit een dergelijk land blijkt echter vooral een voorspeller te zijn van geregistreerde *vervolgmigratie* (en administratieve verwijdering met onbekende bestemming) en niet zozeer van geregistreerde remigratie. Dat kan erop wijzen dat groepsgebonden beleid asielzoekers aantrok vanwege de relatief hoge kans op een verblijfsvergunning, waarna een deel zich alsnog vestigde in het land dat eigenlijk de voorkeur genoot (we zouden dat het *destination of expedience effect*, of 'bestemming van doelmatigheid effect' kunnen noemen). In de onderzochte periode was het overigens makkelijker dan tegenwoordig voor asielmigranten om zich, ook zonder dat men de Nederlandse nationaliteit had verworven, elders in Europa te vestigen. Pas sinds 1997, sinds de Dublin overeenkomst, wordt van asielzoekers verwacht dat zij alleen asiel aanvragen in het eerste veilige land, en pas sinds 2003, sinds de komst van Eurodac, kunnen Europese overheden personen die reeds asiel aanvroegen in een Europees land identificeren op basis van hun vingerafdrukken. Ook staat en stond de mogelijkheid open om zonder genaturaliseerd te zijn legaal naar andere (Europese) landen te migreren in het kader van een relatie met iemand die elders in Europa een verblijfsvergunning heeft, of er legaal verblijf heeft als (genaturaliseerde) burger. Een andere/aanvullende verklaring voor het gevonden patroon is dat personen uit landen waarvoor groepsgebonden beleid van kracht was, deel uitmaakten van relatief omvangrijke asielstromen richting Europa, en dat zij daardoor relatief veel gelegenheid hadden om zich elders in Europa in een diaspora, te vestigen bij familie of bekenden.

Een van de beperkingen van het onderzoek betreft het relatief grote aantal administratief verwijderden waarvoor geen opvolgend woonland bekend is. Dat maakt het lastig om uitspraken te doen over de totale mate van vervolgmigratie en remigratie. We stelden niettemin vast dat de meeste voorspellers van geregistreerde remigratie geen voorspellers zijn van administratieve verwijdering, terwijl diverse voorspellers van administratieve verwijdering, met name de tijdsonafhankelijke variabelen waarvoor de waarde al vastlag bij aankomst van Nederland (leeftijd van immigratie in Nederland, het behoren tot een land waarvoor groepsgebonden beleid gold, het herkomstland) juist lijken op de voorspellers van geregistreerde vervolgmigratie. Op grond van die bevinding kan de hypothese worden geformuleerd dat het aandeel vervolgmigranten onder de administratief verwijderden met onbekende bestemming groter was dan het aandeel remigranten.

3.2 Discussie

De onderzoeksbevindingen verschaffen enig inzicht in de (on)mogelijkheden van tijdelijke bescherming aan asielzoekers en kunnen worden betrokken bij de beleidsvorming over het 'Europese' toelatingsbeleid voor asielmigranten, waaronder het beleid ten aanzien van de verdeling van asielzoekers onder EU Lidstaten. Ook plaatsen de bevindingen gangbare opvattingen over de integratie van asielvergunninghouders tot op zekere hoogte in een ander licht.

De ervaringen met de asielmigranten die zich in de tweede helft van de jaren negentig in Nederland vestigden, laten zien dat tijdelijke emigratie uit het herkomstland eerder uitzondering was dan regel. Eind 2015 woonde ruim twee derde (68,4%) van deze vergunninghouders nog of weer in Nederland en hoewel de mate van emigratie met 31,6% weliswaar substantieel was, lijkt vervolgmigratie gangbaarder te zijn geweest dan terugkeer naar het herkomstland. Zelfs onder personen uit landen waarop groepsgebonden beleid werd gevoerd – juist bij dergelijke landen lijken er mogelijkheden te liggen voor tijdelijke bescherming – was het percentage geregistreerde remigranten (4,9%) en het percentage administratief verwijderden (14,8%) beperkt. Verder valt op dat de kans op geregistreerde remigratie erg laag was in de eerste jaren na aankomst in Nederland. Die kans neemt maar heel geleidelijk toe, vermoedelijk (mede) in verband met het stijgende aantal vergunninghouders dat naturaliseert en de pensioengerechtigde leeftijd behaalt. In zijn Regeerakkoord stelt het kabinet Rutte III voor om de tijdelijke asielvergunning voortaan drie in plaats van vijf jaar geldig te laten zijn, waarna de vergunning eventueel met twee jaar verlengd kan worden voordat de vergunninghouder in aanmerking komt voor permanent verblijf in Nederland. Dat voornemen suggereert dat het kabinet meer wil gaan inzetten op tijdelijke bescherming. Dit onderzoek laat zien dat dat voornemen beperkt aansluit bij het migratiegedrag van de vergunninghouders uit de jaren negentig van de vorige eeuw, waarbij een verblijfsvergunning meestal resulteerde in langdurig verblijf in Nederland danwel, naar het zich laat aanzien, elders in de Europese Unie. Het positieve effect van naturalisatie op geregistreerde remigratie kan er overigens op wijzen dat terugkeer met (tijdelijk) behoud van het recht op verblijf in Nederland de remigratie zou kunnen faciliteren (internationaal is dergelijke proefterugkeer ook bekend onder de noemer *go and see*).

Op basis van het migratiegedrag van het onderzochte cohort lijkt het, althans nu het Verenigd Koninkrijk heeft aangegeven de Europese Unie te zullen verlaten, beperkt zinvol om asielzoekers op basis van hun herkomstland over Europese landen te spreiden. We zien althans dat vervolgmigratie vanuit Nederland in ongeveer drie kwart van de gevallen betrekking had op de drie landen waarmee Nederland lands- of zee grenzen deelt: het Verenigd Koninkrijk (49,3%), België (15,1%) en Duitsland (11,8%). Het lijkt daarmee deels te worden bepaald door de afstand tot het eerste land van vestiging (wel kan het land waar de asielaanvraag is ingediend mede zijn uitgekozen vanwege de nabijheid ten opzichte van een ander land waar men zich uiteindelijk hoopte te kunnen vestigen). Vervolgmigranten uit landen die voor kortere of langere duur deel uitmaakten van het Britse Rijk (bijv. Somalië, Soedan, Afghanistan) hadden weliswaar een duidelijke voorkeur voor het Verenigd Koninkrijk – wat suggereert dat het zinvol kan zijn om bij de spreiding van asielmigranten oog te hebben voor historische banden tussen landen. Maar het is de vraag in hoeverre dat nog mogelijk is in een Europese Unie zonder het Verenigd Koninkrijk. Overigens is het denkbaar dat andere EU Lidstaten waar veel Engels wordt gesproken – waaronder Nederland – een aantrekkelijke bestemming vormen voor vervolgmigratie nadat het Verenigd Koninkrijk de Europese Unie heeft verlaten (zie ook onderzoeks-aanbevelingen in de volgende paragraaf). Het onderzoek suggereert tevens dat het in het belang van de integratie van asielmigranten kan zijn om internationale verschillen in inwilligingskansen te beperken. Dat voorkomt dat migranten naar landen trekken waar ze eigenlijk niet willen wonen en waar ze ogenschijnlijk minder in integratie investeren dan wanneer zij dat land als definitief bestemmingsland zouden zien (het ontvangen van een aan werkloosheid gerelateerde uitkering blijkt althans de kans op vervolgmigratie te vergroten).

Er zijn vooralsnog geen aanwijzingen dat vooral kansarme vergunninghouders in Nederland 'achterblijven'. Integendeel: er lijkt juist sprake te zijn van een overver-

tegenwoordiging van personen met een zwakke arbeidsmarktpositie onder met name de remigranten en de administratief verwijderden. De zich over de tijd verbeterende arbeidsmarktpositie onder asielmigranten wijst dus niet alleen op een toenemend succes op de arbeidsmarkt, maar ook op selectief vertrek onder degenen die op grotere afstand van de Nederlandse arbeidsmarkt staan. Die bevinding illustreert tevens het belang van het verbinden van integratie- en migratieonderzoek en -theorie. Om integratieprocessen te begrijpen, moeten we oog hebben voor migratieprocessen en omgekeerd. De omvangrijke vervolgmigratie binnen Europa suggereert ten slotte dat er meer nagedacht zou kunnen worden over een *Europees of bilateraal integratiebeleid*. Wellicht hebben personen elders in de Europese Unie – bijvoorbeeld net over de grens – meer kansen op werk dan in Nederland of hebben ze er (meer) familie. In die gevallen kan vervolgmigratie een gewenste uitkomst zijn. Het huidige beleid om vergunninghouders op basis van *matching* zodanig over Nederland te spreiden dat de arbeidsmarktuitskomsten worden geoptimaliseerd (Engbersen et al., 2015, 2016, Leerkes & Scholten, 2016; Gerritsen, Kattenburg & Vermeulen, 2018), zouden dan een internationale component krijgen. Zo zou het bijvoorbeeld een optie kunnen zijn EU-lidstaten vergunninghouders onderling te laten 'ruilen' als dat in beide landen de integratie bevordert.

3.3 Tot besluit: vervolgonderzoek

In dit rapport is verslag gedaan van een onderzoek naar de emigratie onder vergunninghouders met een asielachtergrond. Het onderzoek resulteerde in belangrijke inzichten op een terrein waarop nationaal en internationaal weinig bekend is, terwijl meer kennis van groot belang kan zijn voor de Nederlandse én Europese migratie- en integratiestrategie. Toekomstig onderzoek zou moeten proberen om enkele beperkingen van het huidige onderzoek te verminderen en zou enkele in dit rapport gepresenteerde bevindingen nader onder de loep kunnen nemen.

- 1 Toekomstig onderzoek zou op individueel niveau een koppeling moeten proberen te maken met IND-data over de ontwikkeling van de verblijfstitel van de vergunninghouder. Dat zou het onder meer mogelijk maken om onderzoek te doen naar de emigratie van vergunninghouders van wie de tijdelijke verblijfsvergunning is beëindigd. We weten nog erg weinig over de mate waarin, en de condities waaronder, Nederland de bescherming tegen terugkeer beëindigt, en met welke bedoelde en onbedoelde gevolgen voor migratie- en integratieuitskomsten.
- 2 Toekomstig onderzoek zou gebruik kunnen maken van andere databronnen om migratie-uitskomsten en determinanten vast te stellen dan administratieve gegevens, bijvoorbeeld een (online) enquête onder vergunninghouders. In de huidige tijd zou het voor onderzoekers mogelijk moeten zijn om contact te houden met migranten; zo registreert de IND tegenwoordig de emailadressen van asielzoekers.
- 3 De categorie administratief verwijderden zou aan nader onderzoek kunnen worden onderworpen, en er zou zodoende een verdere verdiepingsslag kunnen worden gemaakt in het identificeren van voorspellers van emigratie. Met statistische technieken, bijvoorbeeld met Heckman selectiemodellen, is het in beginsel mogelijk om eventuele vertekeningen van de effecten op geregistreerde vervolgmigratie en remigratie te corrigeren voor de in dit rapport besproken

vertekeningen als gevolg van selectief zelfuitschrijfgedrag.¹⁸ Met behulp van Heckman correcties kunnen wellicht ook statistisch gefundeerde schattingen ('imputaties') worden gemaakt van totale mate van vervolgmigratie en remigratie inclusief die onder de groep administratief verwijderden. Daarnaast kan er mogelijk een onderbouwde statistische prognose worden gemaakt van de vermoedelijke toekomstige emigratie onder *recente* cohorten asielvergunninghouders.

- 4 De sterke effecten van herkomstland op de emigratiekans en het resulterende type emigratie (vervolgmigratie en remigratie) verdienen nader onderzoek. Wat verklaart deze effecten precies? Gaat het alleen om politieke omstandigheden die relevant zijn bij vergunningverlening, of spelen ook andere omstandigheden in het herkomstland een rol, bijvoorbeeld de economische situatie, de mate van corruptie en de geografische afstand tot Nederland? En ook: hoe is de aanwezigheid van diaspora in andere Europese landen precies van belang voor vervolgmigratie? Voorts: trekt een relatief hoog inwilligingspercentage, al dan niet vanwege groepsgebonden beleid, inderdaad asielmigranten aan die zich daarna elders in Europa proberen te vestigen? Wat betekent dat voor de integratietrajecten van de betrokkenen?
- 5 Bij dit onderzoek is ervoor gekozen om alleen te kijken naar *internationale* migratie. Er vinden echter ook veel verhuizingen plaats *binnen* Nederland. Vergunninghouders worden vanwege het Nederlandse spreidingsbeleid voor asielvergunninghouders over Nederland gespreid, maar daarna is een duidelijke trek naar de stad en de grensgebieden zichtbaar (Maliapaard et al., 2017). Misschien is het mogelijk om integratietrajecten te ondersteunen door vergunninghouders, binnen de kaders van het spreidingsbeleid, zo goed mogelijk te matchen met gemeenten. Er is momenteel al de nodige aandacht voor de match tussen de lokale arbeidsmarktvrage en de arbeidsmarktqualificaties van de asielmigrant, maar er zou ook gekeken kunnen worden naar de effecten van andere aspecten van de lokale context, waaronder de houding van de bevolking ten aanzien van migratie en etnische diversiteit (zie bijvoorbeeld Leerkes, Jennissen & Fokkema, 2017) en de mogelijkheden om in een gemeente zowel contact te hebben met Nederlanders als met landgenoten. Er zijn aanwijzingen dat een dergelijke 'dubbele' binding voor met name de eerste generatie migranten bevorderlijk is, bijvoorbeeld als het gaat om welzijn en gezondheid, ervaren discriminatie, en identificatie met Nederland (zie bijvoorbeeld Berry, 2011; Bloemraad & Wright, 2014).
- 6 Een laatste aanbeveling betreft het doen van onderzoek naar vervolgmigratie vanuit andere Europese landen *naar Nederland*. In deze studie keken we naar *emigratie* van vergunninghouders in de vorm van vervolgmigratie, maar er zal zich ook *immigratie* voordoen van vergunninghouders die vanuit andere Europese landen naar Nederland trekken. Mede in het licht van het voorgenomen vertrek van het Verenigd Koninkrijk uit de Europese Unie bestaat de mogelijkheid dat Nederland aantrekkelijker wordt als definitief vestigingsland.

18 De emigranten die zich uitschrijven vormen naar het zich laat aanzien een selectieve groep: onder de zelfuitschrijvers zijn personen met een relatief sterke binding met Nederland, evenals vrouwen, oververtegenwoordigd. Daarom zijn de gevonden voorspellers van remigratie en vervolgmigratie vermoedelijk niet helemaal zuiver geschat.

Summary

Substantial numbers of asylum seekers came to the Netherlands during the second half of the 1990s, and roughly half of them eventually obtained a Dutch residence permit. A recent report from the Research and Documentation Centre (WODC) described the integration of this group of residence permit holders, showing that roughly one in three asylum seekers who were registered in the Dutch population register between 1995 and 1999 were not longer registered in the population register anymore on December 31st 2013. Deregistration from the population register indicates registered return migration (i.e. returning to the country of origin), registered onward migration (i.e. emigrating to another country that is not the country of origin) or administrative removal (i.e. removal by the municipality because the person in question has not been heard from for a long time, usually two years). International migration is apparently also a common occurrence *after* asylum migrants have obtained a residence permit.

Since 2014, the Netherlands has once again found itself facing a substantial influx of asylum seekers, a significant portion of whom have become eligible for residence permits. An important question that has now arisen is how the position of these new permit holders will evolve over the years ahead. For instance, how many of them will end up permanently settling in the Netherlands? To this end, the Migration Department asked the WODC to conduct further research into the migration behaviour of asylum migrants who had settled in the Netherlands during the second half of the 1990s *after* they obtained their residence permits. In doing so, the WODC teamed up with Statistics Netherlands (CBS).

This report addresses the following research questions:

- 1 Of the permit holders in the 1995–1999 cohort of asylum seekers, how many individuals eventually emigrated up to and including 31 December 2015, and what type of emigration did it concern (return migration or onward migration)?
- 2 In which ways do the background characteristics differ between the permit holders who emigrated (by type of emigration) and the permit holders who still resided – or were once again residing – in the Netherlands at the end of 2015?
- 3 Which background characteristics are predictors of emigration from the Netherlands in the form of return migration, onward migration and administrative removal with unknown destination?

Relevance

Both in the Netherlands and internationally, little research has documented the migration behaviour of asylum seekers after they are being granted asylum. We do not have a good picture of how common return migration and onward migration are, which factors eventually lead to permit holders once again leaving the country where they have obtained asylum and what their destinations are. We do know that there has been a significant emigration of Somalian permit holders to England. Due in part to the increased influx of asylum seekers in recent years, it is important that we find out more about the migration patterns among earlier cohorts of permit holders for a number of reasons. First of all, this knowledge provides more insight into what is and is not possible with respect to temporary protection. The coalition agreement of the Rutte III government proposes decreasing the duration of the

asylum permit from five years to three years, after which the permit can be extended by two years before the permit holder is potentially entitled to permanent residence in the Netherlands, suggesting that the Cabinet wants to reduce the permanent settlement of asylum residence permit holders. It is interesting to examine how such plans relate to the emigration behaviour of asylum permit holders in the past, which to a certain extent reflects the migration preferences of such migrants. Second, this knowledge can be used to inform the European admissions policy for asylum migrants, also considering the initiatives for arriving at a policy for the distribution of asylum permit holders across Europe. Should it transpire that there was a large outflow of certain groups of asylum permit holders from the Netherlands to other European countries over time, it might be better if such groups were admitted to these countries straight away, as such an approach might have a beneficial effect on their integration process. Third, better knowledge on migration behaviour after the granting of asylum can be of significant benefit to Dutch *integration* debates and policies. For instance, it might be that the permit holders who leave are mostly those who are relatively well integrated or that migrants whose ultimate goal is to settle elsewhere in the European Union fall behind when it comes to integrating in the Netherlands. Such patterns would shed new light on certain 'integration issues' in the Netherlands. Finally, it is important to keep in mind when considering the integration of asylum migrants that some of those who leave the Netherlands may end up returning later to settle in the Netherlands once more. For instance, it is possible that some of those who went to the United Kingdom will return to the Netherlands due to Brexit.

Data and research method

This study involved the use of a data set that was compiled from the Social Statistics Database (SSD) and was initially created for the WODC study entitled *Een kwestie van tijd [A matter of time]* (Maliëpaard et al., 2017). The population of the present study comprised all migrants (1) whose reason for migration was registered as 'asylum' by CBS (i.e. having come to the Netherlands based on an asylum request), (2) whose first registry in the Dutch population register occurred between 1995 and 1999, and (3) who had been registered at a minimum at one address that was not an asylum reception centre run by the Central Agency for the Reception of Asylum Seekers (COA), without first having left the Netherlands directly from a COA site.

For the purposes of this study, the data file used for the previous WODC study was cleaned up: individuals who had been registered in the municipal personal records database (GBA) during the 1995–1999 period but who never resided outside a COA site were filtered out, given that they had in all likelihood never obtained a residence permit.

The data file was also enriched with variables pertaining to the destination country and the date of emigration in the cases of registered emigration, and the date of eventual administrative removal from the GBA. Finally, the observation period of the file was expanded up to and including 31 December 2015 (whereas the *A matter of time* study had only looked at the permit holders' last known country of residence up to the target date of 31 December 2013).

The first two research questions were answered by means of descriptive statistics, whereas the third research question was answered by means of survival analyses and competing risk analyses. These models determine the chance of emigration based on both time-invariant variables (e.g. the migrant's age or sex at the time of

registration in the GBA) and dynamic variables (e.g. whether a migrant participated in the labour market or has naturalized and is now a Dutch citizen).

Limitations

Four limitations of this study should be mentioned. First, we only looked at the emigration of asylum seekers who obtained a Dutch residence permit. As such, this study does not include cases of 'reverse' migration flows, in which asylum seekers who originally obtained a residence permit in other European countries ultimately ended up *settling in the Netherlands*. Second, the migrants' legal residency was indirectly derived from GBA data as well as data that the Immigration and Naturalisation Service (IND) provided to the CBS in the 1990s on the migrants' initial 'reason for migration'. It was not possible to create a new link with IND data from 1995 onwards in order to determine whether individuals had had their temporary permits withdrawn or not extended. Third, it should be kept in mind that the data from the population register does not always correspond to the migrant's current and 'final' country of residence. Some of those who resided in the Netherlands according to the GBA could have in fact resided outside the Netherlands for part of that period or may still reside outside the country. Moreover, the last known country of residence in case of registered emigration does not necessarily correspond to the last or final country of residence: some migrants may have emigrated once again after having left the Netherlands, either back to their country of origin or to yet another country (other than the Netherlands). Fourth, no subsequent country of residence is known for a significant group of individuals who were found no longer to be registered in the Dutch population register. These are individuals who have been administratively removed from the GBA over time by the municipalities in which they were registered. As far as we could ascertain, this removal usually takes place when the municipalities have not heard anything from the individual in question for a long time, usually two years. It is possible that the permit holder had not bothered to have their name removed from the municipal register or did not know that deregistration is required by law in the Netherlands. However, this group of administrative removals might also include individuals who eventually lost their right to a residence permit for a fixed period. Despite their removal from the population register, some of them may have remained in the Netherlands illegally for a shorter or longer period of time. Nevertheless, we assumed that most individuals who have been administratively removed ultimately left the Netherlands, based on the following reasons: (1) as far as is known, the Dutch government exercised restraint with respect to not extending or terminating residence permits for the cohort in question; (2) most administrative removals took place many years ago, with the latest occurring prior to the end date used for our study (31 December 2015), while the Benefit Entitlement (Residence Status) Act (*Koppelingswet*) and other Dutch policies designed to discourage illegal residence make it difficult to remain in the Netherlands without a residence permit; (3) since a significant portion of the administrative removals were deregistered after a relatively long period of registration in the GBA, it is unlikely that a large number of these individuals had their right to legal residence withdrawn or not extended; and (4) groups that resided illegally in the Netherlands temporarily (such as those who became eligible for the General Pardon) were not included in the group of administrative removals, whereas included in the latter group were only those who did not end up registering anew in the population register at a later point in time after they had already resided at a regular address.

Main findings

Of those permit holders who settled in the Netherlands during the second half of the 1990s, 31.6% were no longer registered in the GBA as of 31 December 2015; according to the registrations, 4.3% had returned to their country of origin (return migration), 12.4% had emigrated to another country (onward migration) and 14.9% had been administratively removed without a subsequent country of residence being known. For the various reasons explained above, we assumed that the majority of the individuals in the latter group no longer resided in the Netherlands at the end of 2015. We also determined that roughly one in ten migrants who resided in the Netherlands at the end of 2015 had been deregistered from the population register at one point in time, having either temporarily left the country and/or illegally resided in it for a period.

Assuming that the group of administrative removals no longer resided in the Netherlands as of 31 December 2015, we could determine the total extent of onward and return migration within a certain range. If we add the total group of administrative removals to the group of onward migrants, the total percentage of onward migration would fall in the range of 12.4% to 27.3% (12.4+14.9). If we add the total group of administrative removals to the group of return migrants, the total percentage of return migration would fall in the range of 4.3% to 19.2% (4.3+14.9).

Registered onward migration was mainly to neighbouring countries, particularly the United Kingdom, followed, at some distance, by Belgium and Germany. For onward migration among Iranians, the United States was their primary destination country (23.6%). Thus, although roughly a third of the permit holders ended up emigrating, returning to their country of origin appears to have been quite rare for them; the ultimate destination for the great majority of permit holders was the Netherlands or elsewhere in Europe, especially Western Europe.

While there was little registered onward migration during the first few years following registration in the population register, a significant increase set in around the four-year mark, peaking after eight years. Return migration exhibited a more linear, constant course over time, with registered return migration slowly increasing as time elapsed since the arrival in the Netherlands (see below for a discussion of the relationship between retirement and return migration). Administrative removal with an unknown destination occurred relatively often in the first years after arrival in the Netherlands and peaked at four to five years following registration in the GBA.

Clear differences were found between those who remained in the Netherlands, those who returned to their country of origin and those who subsequently emigrated, in terms of their sex, age upon arrival in the Netherlands, household composition, country of origin, degree of naturalisation, and socio-economic status. Individuals who were young adults when they arrived in the Netherlands are overrepresented in the group of onward migrants, while return migrants were usually somewhat older when they came here. Women and individuals who arrived in the Netherlands as part of family units are overrepresented among those who still resided – or once again resided – in the Netherlands at the end of the observation period. The percentage of emigrants was relatively high (62.9%) among those who did not obtain Dutch citizenship during the observation period. At the same time, however, nearly a quarter (23.7%) of those who did become Dutch citizens no longer resided in the Netherlands at the end of 2015.

It appears that those who fled due to individual circumstances have been more likely to settle permanently in the Netherlands than those who were eligible for protection due to the general situation in their home country. However, those originating from countries to which a group based policy applied more often

emigrated to a third country, according to the registrations, than returning to their country of origin (with the exception of migrants from former Yugoslavia). Group based policy (*groepsgebonden beleid*) meant that all individuals who could make a reasonable case for being from a certain country were granted residence permits based on the general situation (e.g. a civil war) in the country concerned.

Based on the survival and competing risk analyses, we could establish that both the demographic and the socio-economic characteristics of the permit holders independently influence the migration outcome. For instance, men were 1.4 times more likely to leave the Netherlands than women, while individuals who had come to the Netherlands as minors were roughly 40 per cent less likely to emigrate than those who had been between the ages of 45 and 55 at the time of registration. Cohabitation with a partner and having children in the Netherlands also reduced the chance of emigration. By contrast, among permit holders who were in a relatively weak socio-economic position (defined as receiving unemployment benefits), there was a higher chance of emigration, primarily – though not exclusively – by way of return migration. The findings with respect to the negative relationship between socio-economic position (sometimes referred to as 'structural integration') and emigration contradict results from earlier research that looked at return intentions, as measured by surveys.

The country of origin has an effect on the chance of emigration and the type of emigration that cannot be explained by the aforementioned demographic or socio-economic characteristics of the permit holders. While there was a relatively large chance of onward migration among Somalis, as mentioned above, the chance was also high among Angolans and Sudanese beyond the individual-level characteristics that are associated with onward migration. Holding all other demographic and socio-economic factors constant, individuals from former Yugoslavia had the highest chance of registered return migration, followed by Iraqis and Sudanese.

Two findings from the multivariate analyses can be seen as somewhat paradoxical. First of all, the acquisition of citizenship was found to reduce the chance of emigration only to a limited extent (less than 10%). As a result, there would seem to be a kind of *naturalisation paradox*, in that Dutch citizenship creates additional opportunities for particularly onward migration within the European Union and – to a lesser extent – return migration. In other words, Dutch citizenship also seems to function as a kind of European residence permit; after all, as Union citizens, Dutch citizens have the right to settle in other EU Member States without further admission requirements. The relatively high chance of registered return migration among naturalised Dutch citizens may indicate that Dutch citizenship serves partly as a kind of 'return migration insurance': if circumstances in the country of origin deteriorate, the naturalised migrant has the right to settle in the Netherlands once again without having to fulfil any additional entry requirements.

A second unexpected finding related to the effect of originating from a country for which the Netherlands maintained a group based policy. One would expect that coming from such a country would be associated with a greater chance of return migration. After all, the idea behind group based policy is that people are, in principle, only protected against returning due to general circumstances in the country of origin, which are capable of improving (for instance after a civil war has ended, e.g. in the former Yugoslavia). However, being from a country that was subject to group based policy was found to be mainly a determinant for registered onward migration and administrative removal with unknown destination rather than registered return migration. This fact could indicate that group based policy attracted asylum seekers who applied for asylum in the Netherlands rather than in another European country (or in North America), partly due to the relatively high

chance of obtaining a residence permit. After obtaining the residence permit, some of them then settled in the country that they actually preferred, thus indicating a kind of 'destination of expedience effect'. An alternative explanation for that effect is that individuals from such countries, being from larger cohorts, had more contact with asylum migrants elsewhere in Europe, and thus had a relatively larger opportunity to settle elsewhere with these family members and/or acquaintances.

A limitation of this study is the relatively large number of administrative removals whose subsequent destination country is unknown, which makes it difficult to draw conclusions on the total extent of onward migration and return migration from the Netherlands. In spite of this limitation, we were still able to determine that most predictors of registered return migration were not predictors of administrative removals. Conversely, various predictors of onward migration – especially the time-independent variables whose value was set upon arrival in the Netherlands (age upon immigration, country of origin, and application of group based policy to the country of origin) – also are predictors for administrative removal with unknown destination. This information allows us to formulate the hypothesis that the number of chain migrants among the administrative removals with unknown destination was larger than the number of repatriates. During the period under review, emigrating onwards to another European country without having acquired Dutch citizenship was easier for asylum migrants than it is now. It was not until the Dublin Regulation was signed in 1997 that asylum seekers were expected only to request asylum in the first safe country that they reached, while it was not until the arrival of Eurodac in 2003 that governments could use fingerprinting to identify asylum seekers who had already requested asylum elsewhere in Europe.

Policy implications

Among the asylum permit holders from the second half of the 1990s, temporary residence in the Netherlands, or in Europe more generally, was an exception rather than a rule. While the cumulative extent of emigration was substantial at 31.6%, onward migration seems to have been more common than return migration. Even among asylum seekers from countries that were subject to group-based policy – where temporary protection seems to be more opportune than when asylum seekers obtain protection on individual grounds – the percentage of registered return migrants (4.9%) was limited, and the percentage of administrative removals (14.8%) was modest as well. It is also remarkable that registered return migration hardly occurred in the first years following arrival: there is only a very gradual increase in the chance of return migration over time, which seems to be explained in part by an increasing number of permit holders reaching retirement age and obtaining Dutch citizenship. It is a well-known fact that some of the retired migrants are keen on returning to their country of birth. This procedure is facilitated by the Dutch system, which allows them to take their old-age pensions with them to their country of origin. The coalition agreement of the Rutte III government proposes decreasing the duration of the temporary asylum permit from five years to three years, after which the permit can be extended by two years before the permit holder is eligible for permanent residence in the Netherlands. This study shows that the intention of providing temporary protection only matches the migration behaviour of permit holders in the past to a limited extent. For most refugees, the acquisition of a residence permit led to long-term residence in the Netherlands or – by all appearances – elsewhere in the European Union. The study also provides another insight that is relevant to return migration policy: the positive effect of

naturalisation on registered return migration could be an indication that allowing return migrants to retain their right of residence in the Netherlands (at least temporarily) facilitates return migration (internationally, such 'trial return migrations' are also referred to as 'go and see' programs).

Based on the migration behaviour of the permit holders who arrived in the Netherlands during the second half of the 1990s, the distribution of asylum seekers among European countries *based on their country of origin* seem to be useful to a certain extent only – at least now that the United Kingdom has indicated that it will be leaving the European Union. In the Netherlands, at any rate, we found that roughly three fourths of onward migration involved the three countries with which we share a land or sea border (UK, Germany, Belgium). This fact would seem to indicate that the final destination country was partly determined by the distance from the initial country of immigration. While it is true that those who originate from countries that were once part of the British Empire (e.g. Somalia, Sudan, Afghanistan) had a clear preference for the United Kingdom, the question is whether a UK-less European Union has many options with respect to distributing asylum seekers based on historical bonds between countries of origin and destination countries. However, it is worth considering trying to reduce international differences in the chances of being granted asylum in the European Union. Such an approach would reduce the likelihood of migrants applying for asylum based on pragmatic reasons – i.e. in countries where the chances of being granted asylum are high – but not really wanting to reside there, making only a limited investment in integration and eventually migrating elsewhere. Possibly, such migrants might have achieved a higher degree of integration if they had settled in the final destination country straight away.

There is as yet no evidence that it is mostly disadvantaged permit holders who 'remain behind' in the Netherlands. On the contrary, individuals who occupy a weak position in the labour market actually seem to be overrepresented among the group of repatriates, in particular. As such, an improvement in the labour market position among permit holders over time points not only to increased success in the labour market but also to the selective departure of those who are further removed from the labour market. The significant onward migration within Europe suggests that more consideration could be given to a *European or bilateral integration policy*. Possibly, individuals have better job prospects elsewhere in the European Union – just on the other side of the border, for instance – than in the Netherlands, or have (more) family there. In these cases, onward migration could be a desired outcome. The current initiatives aimed at dispersing permit holders across the Netherlands by means of an individual matching policy so as to optimise labour market outcomes would then take on an international component.

Recommendations for follow-up research

This study has provided important insights into an area about which little is known, both nationally and internationally, even though gaining more knowledge about it can be highly important to the Dutch and European migration and integration strategy. Future research should attempt to reduce some of the limitations faced in the study, while at the same time further examining some of the key findings presented in this report. Our recommendations include: (1) creating a link at the individual level between emigration outcomes and IND data pertaining to the development of the permit holder's residence status; (2) using other data sources, such as online and offline surveys, to establish migration outcomes and determinants; (3) examining the category of administrative removals more closely

and, partly as a result, arriving at a substantiated statistical *prognosis* of the suspected future emigration among more recent cohorts of asylum permit holders; (4) delving deeper into the underlying reasons for the strong effects of the country of origin on the chance of emigration and the resulting type of emigration; (5) conducting further research into the effect that the presence of diasporas in other European countries has on onward migration, also in light of international differences in the chances of being granted asylum; (6) studying relocation behaviour *within* the Netherlands (e.g. a significant relocation to cities has been observed); and (7) conducting research into onward migration from other European countries to the Netherlands - also given the possibility that the Netherlands will become more attractive as a final destination country within Europe after an eventual departure of the United Kingdom from the European Union.

Literatuur

- ACVZ (2006). *Categoriaal beschermingsbeleid, een 'nood zaak'*. Den Haag: ACVZ. Advies nr. 19.
- Berry, J. (2011). Integration and Multiculturalism: Ways towards social Solidarity. *Papers on Social Representations*, 20(1), 2.1-2.21.
- Black, R., Koser, K., Munk, K., Atfield, G., D'Onofrio, L., & Tiemoko, R. (2004). *Understanding voluntary return*. Londen: Home Office Online Report 50/04.
- Bloemraad, B., & Wright, M. (2014). Utter failure or unity out of diversity: Debating and evaluating policies of multiculturalism, *International Migration Review*, 48(Suppl. s1), S292-S334.
- Böcker, A., & Balkir, C. (2015). Maintaining dual residences to manage risks in later life: A comparison of two groups of older migrants. In V. Horn & C. Scheweppe (red.), *Transnational aging: Current insights and future challenges* (pp. 125-140). New York en Londen: Routledge Publications.
- Borjas, G. (1989). Economic theory and international migration. *International Migration Review*, 23(3), 457-485.
- Dourleijn, E., & Dagevos, J. (red.) (2011). *Vluchtelingengroepen in Nederland: Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten*. Den Haag: SCP.
- Dustmann, C., Bentolila, S., Faini, R., (1996). Return migration: The European experience. *Economic Policy*, 11, 213-250.
- Engbersen, G., Dagevos, J., Jennissen, R., Bakker, L., & Leerkes, A. (2015). *Geen tijd verliezen: Van opvang naar integratie van vergunninghouders*. Den Haag: WRR / SCP / WODC.
- Engbersen, G., Dagevos, J., Jennissen, R., Bakker, L., & Leerkes, A. (2016). *No time to lose: From reception to integration of asylum migrants*. Den Haag: WRR / SCP / WODC.
- Engbersen, G., Leerkes, A., Grabowska-Lusinska, I., Snel, E., & Burgers, J. (2013). On the differential attachments of migrants from Central and Eastern Europe: A typology of labour migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(6), 959-981.
- Franssen, K.A.E. (2011). *Tijdelijke bescherming van asielzoekers in de EU: Recht en praktijk in Duitsland, Nederland en het Verenigd Koninkrijk en richtlijn 2001/55/EG* (proefschrift). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Gerritsen, S., Kattenburg, M., & Vermeulen, W. (2018). *Regionale plaatsing vergunninghouders en kans op werk*. Den Haag: CPB.
- Grütters, C. (2006). *Effecten van groepsgebonden asielbeleidsmaatregelen (voorstudie bij Adviescommissie Vreemdelingenzaken, Categoriaal beschermingsbeleid, een 'nood zaak')*, Den Haag: Adviescommissie Vreemdelingenzaken.
- Grütters, C. (2011). De hoogste tijd: Over de aantallen asielzoekers en niet bestaande fenomenen als aanzuigende werking In A. Terlouw & K. Zwaan (red.), *Tijd en asiel: 60 jaar vluchtelingenverdrag* (pp. 263-286). Deventer: Kluwer.
- Haas, H. de, & Fokkema, T. (2011). The effects of integration and transnational ties on international return migration intentions. *Demographic Research*, 25(24), 755-782.
- Haas, H. de, Fokkema, T., & Fihri, M. (2015). Return migration as failure or success? The determinants of return migration intentions among Moroccan migrants in Europe. *International Migration & Integration*, 16, 415-429.
- Hassanen, S., & Haandrikman, K. (2013). Onward migration of African migrants in Sweden: The role of the migration history and experiences in the host country.

- Paper gepresenteerd bij de *Annual Meeting of the American Sociological Association*.
- Hirschi, T., & Gottfredson, M. (1983). Age and the explanation of crime. *American Journal of Sociology*, 89, 552-584.
- Hoon, M. de, Vink, M., & Schmeets, H. (2019). A ticket to mobility? Naturalisation and subsequent migration of refugees after obtaining asylum in the Netherlands. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, doi: 10.1080/1369183X.2019.1629894.
- Hunter, A. (2011). Theory and practice of return migration at retirement: The case of migrant worker hostel residents in France. *Population, Space and Place*, 17(2), 179-192.
- IND (2016). *Jaarverslag 2015*. Den Haag: Immigratie en Naturalisatiedienst. Geraadpleegd op www.indjaarverslag.nl/indjaarverslag2015#!/cijfers
- Kelly, M., & Hedman, L. (2016). Between opportunity and constraint: Understanding the onward migration of highly educated Iranian refugees from Sweden. *Journal of International Migration and Integration*, 17(3), 649-667.
- Klaver, J., & Welle, I. van der (2009). *Vluchtelingenwerk Integratiebarometer: Een onderzoek naar de integratie van vluchtelingen in Nederland*. Amsterdam: Regioplan.
- Klinthäll, M. (2007). Refugee return migration: Return migration from Sweden to Chile, Iran and Poland 1973–1996. *Journal of Refugee Studies*, 20(4), 579-598.
- Leerkes, A. (2015). *How (un)restrictive are we? 'Adjusted' and 'expected' asylum recognition rates in Europe*. Den Haag: WODC. Cahier 2015-10.
- Leerkes, A., Boersema, E., Os, R. van, Galloway, M., & Londen, M. van (2014). *Afgewezen en uit Nederland vertrokken? Een onderzoek naar de achtergronden van variatie in zelfstandige terugkeer onder uitgeprocedeerde asielzoekers*. Den Haag: WODC. Cahier 2014-3.
- Leerkes, A., Galloway, M., & Kromhout, M. (2010). *Kiezen tussen twee kwaden. Determinanten van blijf- en terugkeerintenties onder (bijna) uitgeprocedeerde vergunninghouders*. Den Haag: WODC. Cahier 2010-5.
- Leerkes, A., Jennissen, R., & Fokkema, T. (2017). Multiculturalisme en criminaliteit. *Demos: bulletin over bevolking en samenleving*, 33(1), 1-4.
- Leerkes, A., & Kox, M. (2016). Pressured into deportation? Detainees' (un)willingness to 'return' and the moderating influence of international relations. In R. Furman, D. Epps and G. Lamphear (red.), *Detaining the immigrant other global and transnational issues* (pp. 15-26). New York: Oxford University Press.
- Leerkes, A., & Kox, M. (2017). Pressured into a preference to leave? A study on the 'specific' deterrent effects and perceived legitimacy of immigration detention. *Law & Society Review*, 51(4), 895-929.
- Leerkes, A., & Kulu-Glasgow, I. (2011). Playing hard(er) to get: The state, international couples, and the income requirement. *European Journal of Migration and Law*, 13(1), 95-121.
- Leerkes, A., Os, R. van, & Boersema, E. (2017). What drives 'soft deportation'? Understanding the rise in Assisted Voluntary Return among rejected asylum seekers in the Netherlands. *Population, Space and Place*, 23(8). doi:10.1002/psp.2059
- Leerkes, A., & Scholten, P. (2016). *Landen in Nederland: De vluchtelingenstroom in integratieperspectief*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Liempt, I. van (2011). 'And then one day they all moved to Leicester': The relocation of Somalis from the Netherlands to the UK explained. *Population, Space and Place*, 17(3), 254-266.
- Lindley, A., & Van Hear, N. (2007). *New Europeans on the move: A preliminary review of the onward migration of refugees within the European Union*. Oxford: Centre on Migration, Policy and Society, University of Oxford. Working Paper 57.

- Maliepaard, M., Leerkes, A., & Schans, D. (2017). Een kwestie van tijd? Integratie van asielzoekers gaat langzaam maar gestaag. *Demos*, 33(8), 1-4.
- Maliepaard, M., Witkamp, B., & Jennissen, R. (red.) (2017). *Een kwestie van tijd? De integratie van vergunninghouders: een cohortonderzoek*. Den Haag: WODC. Cahier 2017-3.
- Mascini, P., & Bochove, M. van (2009). Gender stereotyping in the Dutch asylum procedure: 'Independent' men versus 'dependent' women. *International Migration Review*, 43, 112-133.
- Ministerie van Justitie en Veiligheid (2018). *Rapportage Vreemdelingenketen: Periode januari-december 2017*. Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid.
- Neumayer, E. (2004). Asylum destination choice: What makes some West European countries more attractive than others? *European Union Politics*, 5(2), 155-180.
- Neumayer, E. (2005). Asylum recognition rates in Western Europe: Their determinants, variation, and lack of convergence. *Journal of Conflict Resolution*, 49(1), 43-66.
- Ortensi, L.E., & Barbiano di Belgiojoso, E. (2018). Moving on? Gender, education, and citizenship as key factors among short-term onward migration planners. *Population, Space and Place*, 24(5), e2135.
- Snel, E., Engbersen, G., & Leerkes, A. (2006). Transnational Involvement and Social Integration. *Global Networks*, 6(3), 285-308.
- Toshkov, D. (2014). The dynamic relationship between asylum applications and recognition rates in Europe (1987-2010). *European Union Politics*, 15(2), 192-214.
- Vroome, T. de, & Tubergen, F. van (2014). Settlement Intentions of Recently Arrived Immigrants and Refugees in the Netherlands. *Journal of Immigrant and Refugee Studies*, 12(1), 47-66.
- Wijkhuijs, L.J.J., Galloway, A.M., Kromhout, M.H.C., Welle, I.C. van der, Smit, M. (2011). *Pardon? Evaluatie van de Regeling afwikkeling nalatenschap oude Vreemdelingenwet*. Den Haag: WODC. Cahier 2011-10.
- WODC / INDIAC (2009). *Internationale gezinsvorming begrensd? Een evaluatie van de gevolgen van de verhoging van de inkomens- en leeftijdseis bij migratie van buitenlandse partners naar Nederland*. Den Haag: WODC. Cahier 2009-4.

Bijlage 1 Technische toelichting

De beschrijvende statistieken in dit rapport zijn gebaseerd op een databestand dat is opgebouwd in opdracht van het WODC voor een publicatie over de integratie van vergunninghouders in Nederland (Maliapaard et al., 2017). Dit bestand bevat gegevens afkomstig uit het Stelsel van Sociaal-statistische bestanden (SSB) betreffende één cohort van vergunninghouders, te weten de personen met het migratiemotief asiel die in de periode 1995-1999 in de gemeenteregisters werden opgenomen (N=89.417). Dit aantal ligt lager dan de 95.675 in 'Een kwestie van tijd', omdat personen die in het jaar van inschrijving eveneens werden uitgeschreven niet in het bestand zitten. Naast eerste aanvragers maken nareizigers, familieleden van de eerste asielaanvrager die zich binnen een jaar bij hun familielid voegden, deel uit van dat cohort. Het databestand omvat een groot aantal demografische en sociaaleconomische kenmerken, waaronder het geboortjaar, land van herkomst, burgerlijke staat en arbeidsmarktdeelname. Het betreft een panelbestand, waarbij verschillende kenmerken jaarlijks (op 31 december) zijn vastgesteld. Voor het huidige onderzoek zijn enkele recentere observatiejaren (2014 en 2015) aan het bestand toegevoegd. Daarnaast onderscheidt het analysebestand voor deze rapportage zich op twee punten van het eerder gebruikte bestand. Dit heeft betrekking op 1) de selectie van de onderzoekspopulatie en 2) uitbreiding met variabelen betreffende emigratie van de populatie. Beide punten worden hieronder nader toegelicht.

Selectie van de doelpopulatie

De focus van dit rapport ligt op vervolgmigratie van asielvergunninghouders in Nederland. Onder vergunninghouders worden vluchtelingen gerekend die in Nederland een tijdelijke of permanente verblijfsstatus hebben verkregen. Personen die nooit een verblijfsstatus hebben ontvangen, óf naar aanleiding van een herhaalde asielaanvraag het land verlieten, laten we grotendeels buiten beschouwing. Aangezien personen zowel tijdens de asielprocedure als na het verkrijgen van een vergunning in de Basisregistratie Personen (BRP, destijds GBA) kunnen worden opgenomen,¹⁹ heeft een deel van de migranten in de data mogelijk nooit een verblijfsstatus ontvangen. Dit zijn asielzoekers die zich tijdens hun procedure inschreven bij de opvanggemeente²⁰ en hun asielverzoek nooit gehonoreerd zagen. Deze groep is (bij benadering) uitgefilterd door personen die nooit op een ander adres dan een 'COA-locatie' woonachtig zijn geweest uit het databestand te verwijderen (N=1.911). Hieronder vallen mogelijk ook personen die wél een verblijfstitel ontvingen, maar in plaats van reguliere huisvesting besloten uit Nederland te vertrekken. Daarnaast zijn er personen die in de loop der jaren verhuisd zijn van een COA-adres naar een regulier adres, maar op enig punt opnieuw in een COA-locatie kwamen te wonen. Aangenomen wordt dat deze personen een nieuwe asielprocedure zijn ingegaan, bijvoorbeeld nadat hun tijdelijke verblijfsvergunning is

19 Vergunninghouders zijn verplicht zich binnen 5 dagen na het verkrijgen van een verblijfsvergunning in te schrijven bij de BRP waar zijn/haar AZC gevestigd is óf zich over te schrijven van de AZC-gemeente naar de nieuwe woonplaats. Het laatste komt geregeld voor omdat asielaanvragers zich na 12 maanden verblijf in een AZC *mogen* inschrijven in de desbetreffende gemeente. Dat gold inderdaad voor de onderzochte periode, nu is dat 6 maanden).

20 Destijds was dit toegestaan na 12 maanden verblijf in een AZC of andersoortige COA-opvanglocatie.

verlopen. Zij die vervolgens vanuit een COA-locatie naar het buitenland zijn vertrokken (of administratief zijn verwijderd²¹) zijn eveneens uitgefilterd (N=1.821). Dit betekent dat in totaal 3.597 personen zijn uitgesloten van onze onderzoekspopulatie, wat neerkomt op 4,3% van de oorspronkelijke populatie (N=87.505). Voorts zijn personen van wie gegevens omtrent geslacht of geboortjaar ontbreken uitgefilterd (N=2.774). Het resterende bestand betreft 82.910 personen.

Emigratie: remigratie, vervolgmigratie en emigratie met onbekende bestemming

Om emigratie vast te stellen is het bestaande onderzoekbestand verrijkt met een aantal variabelen uit het SSB. Dit betreft het woonadres, de datum van migratie, het type migratie en het land van bestemming (indien bekend). Personen die gedurende de observatieperiode (1995-2015) op enig moment niet meer geregistreerd staan als woonachtig in Nederland worden in dit rapport beschouwd als emigrant. Het totale aantal emigranten is hiermee een optelsom van enerzijds personen die hun vertrek naar het buitenland hebben gemeld bij de gemeente waar zij woonachtig waren, en anderzijds personen die uit de registers zijn verwijderd nadat geconstateerd was dat zij niet meer woonachtig waren op de opgegeven verblijfplaats (CBS, 2012). In het eerste geval spreken we van geregistreeerde emigratie. De betreffende persoon wordt bij de melding van het vertrek gevraagd naar het land van bestemming, dat in de registers wordt opgenomen. Binnen deze groep van geregistreeerde emigranten kan op basis van het bestemmingsland verder onderscheid gemaakt worden tussen remigratie en vervolgmigratie. De resterende categorie van niet-geregistreeerde emigratie wordt verder aangeduid als emigratie met onbekende bestemming. Hieronder volgt een uitgebreidere toelichting van de drie typen emigratie.

Remigratie en vervolgmigratie

Wanneer een persoon zijn of haar vertrek naar het buitenland bij de gemeente meldt, en de verwachte verblijfsduur in het buitenland ten minste acht maanden bedraagt, wordt dit aangetekend in de bevolkingsregisters. We beschouwen dit als geregistreeerde emigratie vanuit Nederland. Voor nagenoeg alle geregistreeerde emigranten is een bestemmingsland bekend. Op basis van een vergelijking van dit bestemmingsland en het land van herkomst²² categoriseren we de emigratiebeweging: remigratie versus vervolgmigratie. Hierbij dient te worden opgemerkt dat het identificeren van remigratie (versus vervolgmigratie) niet evident is. De bijbehorende migratiebeweging zal immers per persoon, familie of groep migranten verschillen: Waar keert men precies naar terug? Naar het huis, de buurt, het dorp, de regio, het land dat men eerder verliet? Uitgaande van de beschikbare gegevens worden in deze bijdrage alle migratiebewegingen van een ontvangend land naar het land van herkomst onder remigratie geschaard. Hiertoe zijn zowel de herkomstlanden als de bestemmingslanden omgezet naar de meest recente landenindeling. Dit verdient aandacht omdat vergunninghouders bovengemiddeld vaak uit gebieden afkomstig zijn waar grenzen zijn verschoven en landen zijn verdwenen of juist zijn ontstaan. Ter illustratie: de herkomstlanden Bosnië-Herzegovina, de Federale Republiek Joegoslavië, worden omgezet naar 'voormalig Joegoslavië'. Dit geldt eveneens voor bestemmingslanden die in dit geografische gebied liggen. Op deze wijze is het mogelijk dat vertrek uit Nederland als 'remigratie' wordt aangemerkt,

21 Toelichting hierbij kunt u vinden onder het kopje 'Emigratie met onbekende bestemming'.

22 Het land waar een migrant woonde voordat deze zich in Nederland vestigde.

waar in feite niet van remigratie naar het geboorteland kan worden gesproken. Denk bijvoorbeeld aan personen die vanuit Bosnië naar Nederland zijn gevlucht, en na enkele jaren emigreren naar Slovenië. In onze statistieken wordt deze migranten aangeduid als 'remigranten', terwijl dit strikt genomen niet het geval is. Gezien de gehanteerde definitie van remigratie (terug naar het land van herkomst) vormt onze statistische bepaling dus een (lichte) overschatting van de daadwerkelijke remigratie.

Indien het bestemmingsland niet overeenkomt met het herkomstland van de asielmigrant, wordt het geregistreerde vertrek gelabeld als 'vervolgmigratie'. Deze term (*onward migration*) wordt in de literatuur vaak gebruikt om vervolgmigratie van zogenoemde derdelanders binnen de EU aan te duiden. De bevinding dat vervolgmigratie in de meeste gevallen plaatsvindt binnen de buitengrenzen van de EU is in lijn met deze conceptualisatie. Hierbij moet nog rekening worden gehouden met het gegeven dat een (lichte) overschatting van remigratie onder de groep emigranten (met bekende bestemming) zich vertaalt naar een (lichte) onderschatting van de daadwerkelijke vervolgmigratie. De vaststelling dat 12,4% een ondergrens betreft van het daadwerkelijke aandeel vervolgmigratie verdient daarom nadruk.

Emigratie met onbekende bestemming

Voor een deel van de emigranten is niet bekend waar zij na hun vertrek uit Nederland zijn gaan wonen. Zoals eerder gesteld worden personen uit het gemeentelijk bevolkingsregister verwijderd indien de gemeente heeft vastgesteld dat de verblijfplaats van deze persoon niet bekend is, deze persoon niet bereikbaar is en waarschijnlijk geen inwoner meer is van een Nederlandse gemeente. Een administratieve verwijdering is meestal het gevolg van het vertrek van een persoon naar het buitenland zonder dat deze de gemeente hiervan op de hoogte heeft gesteld. In principe kan de persoon zijn teruggekeerd of naar een derde land zijn vertrokken. Het is echter ook mogelijk dat de (uitgeprocedeerde) migrant nadien illegaal in Nederland verblijft. Omdat de data het niet toelaten om dit onderscheid te maken, wordt de groep in het geheel aangeduid als 'emigratie met onbekende bestemming'. Omdat er in de meeste gevallen een (zeer) lange periode is verstreken nadat deze personen administratief werden verwijderd, zonder dat zij op een later moment opnieuw werden ingeschreven in de GBA, gaan we er in deze studie van uit dat deze personen met onbekende bestemming zijn geëmigreerd.

Naturalisatie

Vergunninghouders kunnen de Nederlandse nationaliteit verkrijgen wanneer zij aan enkele vereisten voldoen. De belangrijkste conditie is dat men een verblijfsvergunning heeft en ten minste vijf jaar onafgebroken legaal in Nederland verblijft. Er bestaan uitzonderingen op deze minimale verblijfstermijn. Zo kunnen staatlozen en personen met een Nederlandse partner al vanaf drie jaar onafgebroken verblijf in aanmerking komen voor het Nederlanderschap. Voor de beschrijvende cijfers leiden we een dichotome variabele (genaturaliseerd/niet-genaturaliseerd) af uit nationaliteit(-en) en veranderingen in nationaliteiten zoals geregistreerd in het SSB. Vergunninghouders die op enig moment gedurende de observatieperiode (1995-2015) de Nederlandse nationaliteit verkrijgen zijn 'genaturaliseerd'. Alle personen met een andere dan de Nederlandse nationaliteit vallen in de groep 'niet-genaturaliseerd'.

Arbeidsdeelname

Op basis van verschillende bestanden die bij elkaar gebracht zijn in het SSB (inkomensregistratie, uitkeringsgegevens, inschrijvingen bij onderwijsinstellingen) is voor elk jaar vastgesteld of een persoon werkzaam is (d.w.z. of werk de voornaamste inkomensbron is van de betreffende persoon). Voor alle vergunninghouders in het databestand is per jaar t sinds registratie vastgesteld of het verrichten van (geregistreerd) betaald werk al dan niet hun voornaamste bron van inkomen was. De percentages zoals gepresenteerd in figuur 3 zijn berekend over de totale groep in de leeftijd van 18 tot en met 65.

Bijlage 2 Cijfers achter figuren in rapport

Tabel B1 Aandeel emigraties per jaar sinds registratie, cumulatief, opgesplitst naar type emigratie

Jaren sinds registratie	Vervolgmigratie	Remigratie	Emigratie met onbekende bestemming	Totaal
1	0,1	0,1	0,3	0,5
2	0,2	0,2	1,1	1,4
3	0,3	0,3	2,1	2,7
4	0,5	0,4	3,6	4,5
5	1,0	0,6	5,1	6,7
6	1,8	0,8	6,4	9,1
7	2,9	1,0	7,8	11,7
8	4,1	1,2	7,9	13,3
9	5,3	1,5	8,9	15,6
10	6,3	1,8	9,7	17,8
11	7,3	2,0	10,4	19,7
12	8,1	2,2	10,9	21,2
13	8,7	2,5	11,4	22,6
14	9,5	2,8	11,9	24,1
15	10,2	3,2	12,3	25,7
16	10,9	3,5	12,8	27,2
17	11,5	3,8	13,1	28,4
18	11,9	4,0	13,4	29,4
19	12,2	4,2	13,7	30,1
20	12,4	4,3	13,8	30,5

Bron: CBS (SSB)

Tabel B2 Aandeel emigraties per jaar sinds registratie (in % van totaal aantal emigraties), opgesplits naar type migratie

Aantal jaren	Vervolgmigratie	Remigratie	Emigratie met onbekende bestemming	Totaal
0	0,1	0,1	0,3	0,5
1	0,1	0,1	0,8	0,9
2	0,1	0,1	1,1	1,3
3	0,2	0,1	1,4	1,7
4	0,6	0,2	1,5	2,2
5	0,8	0,2	1,4	2,4
6	1,1	0,2	1,3	2,6
7	1,2	0,2	1,3	2,7
8	1,1	0,3	1,0	2,4
9	1,0	0,3	0,8	2,1
10	1,0	0,2	0,7	1,9
11	0,8	0,2	0,5	1,5
12	0,7	0,2	0,4	1,4
13	0,7	0,3	0,5	1,5
14	0,8	0,3	0,5	1,5
15	0,7	0,3	0,5	1,6
16	0,6	0,3	0,3	1,2
17	0,5	0,2	0,3	1,0
18	0,3	0,1	0,2	0,7
19	0,2	0,1	0,1	0,4
20	0,1	0,1	0,3	0,5

Bron: CBS (SSB)

Overige tabellen

Tabel B3 Man-vrouw verdeling naar herkomstland

Herkomstland	Vrouwen		Mannen		Totaal
	N	%	N	%	N
Irak	5.537	32,1	11.699	67,9	17.236
Afghanistan	6.159	41,8	8.562	58,2	14.721
Voormalig Joegoslavië	5.422	45,3	6.552	54,7	11.974
Somalië	3.313	46,3	3.850	53,7	7.163
Iran	2.569	41,0	3.699	59,0	6.268
Sovjet Unie	2.139	52,2	1.959	47,8	4.098
Soedan	508	22,3	1.773	77,7	2.281
China	893	40,6	1.306	59,4	2.199
Turkije	681	37,5	1.137	62,5	1.818
Angola	537	32,8	1.099	67,2	1.636
Overige landen	4.548	33,6	8.968	66,4	13.516
Totaal	32.306	39,0	50.604	61,0	82.910

Bron: CBS (SSB)

Tabel B4 Naturalisatie naar herkomstland

	Andere dan NL nationaliteit		NL nationaliteit		Totaal
	N	%	N	%	
Irak	3.501	20,3	13.735	79,7	17.236
Afghanistan	841	5,7	13.880	94,3	14.721
Voormalig Joegoslavië	2.637	22,0	9.337	78,0	11.974
Somalië	1.707	23,8	5.456	76,2	7.163
Iran	618	9,9	5.650	90,1	6.268
Voormalig Sovjet-Unie	696	17,0	3.402	83,0	4.098
Soedan	653	28,6	1.628	71,4	2.281
China	731	33,2	1.468	66,8	2.199
Turkije	655	36,0	1.163	64,0	1.818
Angola	644	39,4	992	60,6	1.636
Overige landen	4.026	29,8	9.490	70,2	13.516
Totaal	16.709	20,2	66.201	79,8	82.910

Bron: CBS (SSB)

Tabel B5 Type vertrek naar huishoudtype (in jaar van registratie)

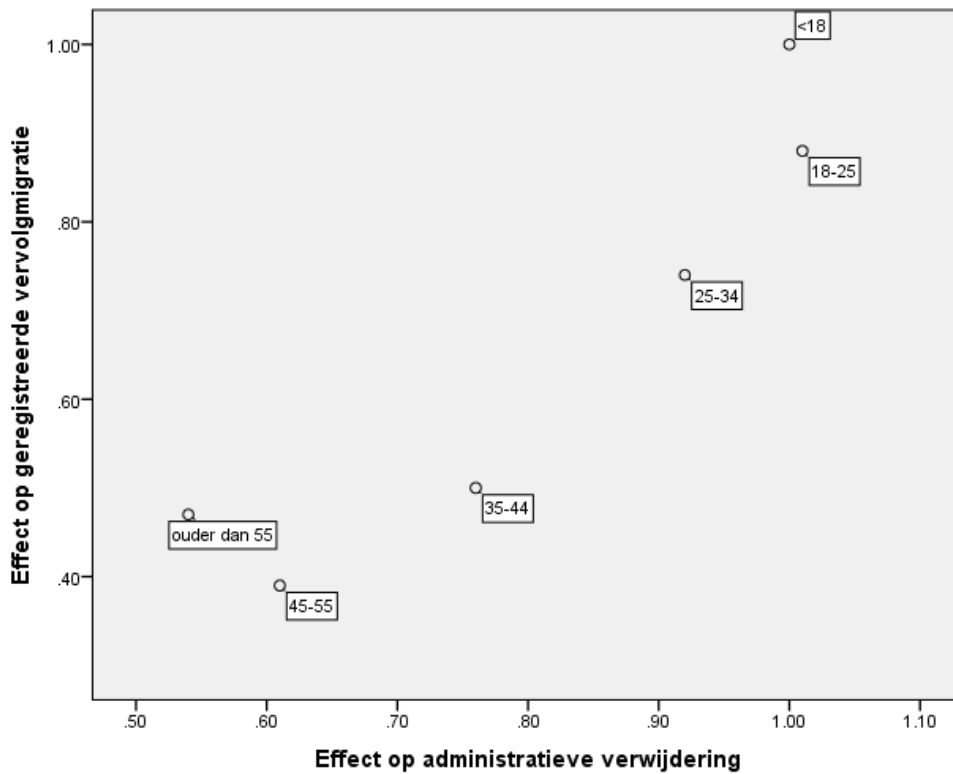
	In NL		Vervolg- migratie		Remigratie		Emigratie met onbekende bestemming		Totaal
	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Eenpersoonshuishouden	15.373	57,8	3.187	12,0	1.396	5,3	6.631	24,9	26.587
Koppel met kinderen	3.986	65,9	709	11,7	429	7,1	929	15,3	6.053
Koppel zonder kinderen	24.672	77,2	3.865	12,1	1.161	3,6	2.274	7,1	31.972
Eenouderhuishouden	7.817	73,9	1.556	14,7	269	2,5	940	8,9	10.582
Institutioneel & overig	4.841	62,7	982	12,7	274	3,6	1.619	21,0	7.716
Totaal	56.689	68,4	10.299	12,4	3.529	4,3	12.393	14,9	82.910

Tabel B6 Overzicht van landen waarvoor groepsgebonden beleid gold

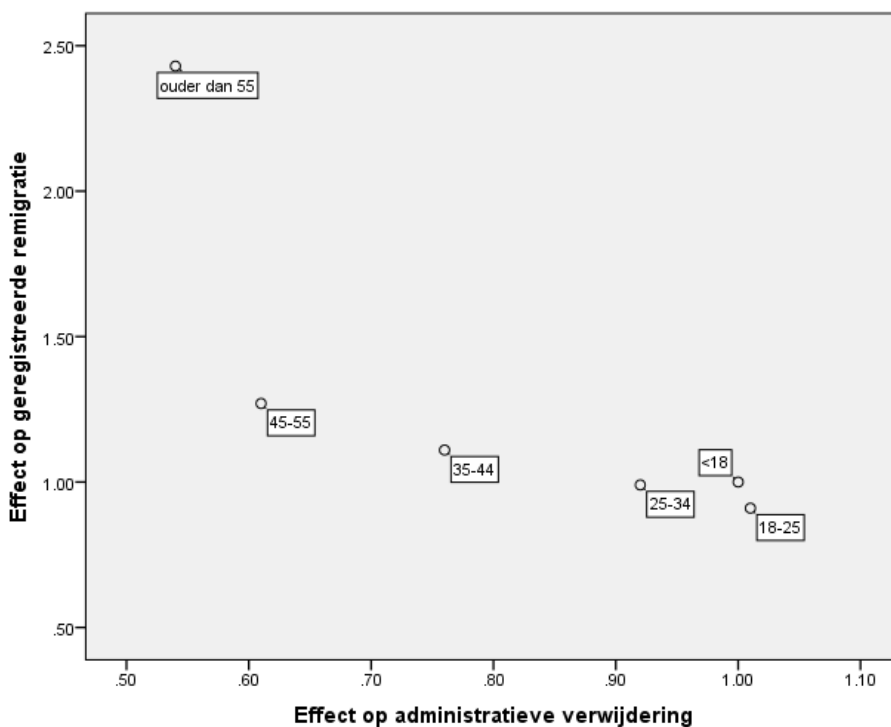
Herkomstland	VTV	CB	Toelichting	Landcode Oude indeling	Landnaam Oude indeling
Afghanistan	1994-2001	2001-2002	Per 15 sept. 2002 besluitmoratorium niet verlengd, vertrekmoratorium ingetrokken, categoriaal beleid beëindigd	6023	Afghanistan
Burundi	1996-2001	2001-2006		6001	Burundi
Democ. Rep. Congo	1997-2001	2001-2008	Voor Tutsi's	7068	Belgisch Congo
(Centraal) Irak	1994-1998	2002-2008	1998-2004 terugkeerbeleid Eind 1998 onderscheid Noord- Centraal-Irak ingevoerd	9009 5043	Kongo Kinshasa Irak
Liberia	1994-1998	NA	Vanaf 1998 Niet meer in aanmerking vvtv	5019	Liberia
Rwanda	1995-2001	NA	2002-2007: land specifiek asielbeleid	6009	Rwanda
Sierra Leone	1996	2001,2002	Uitstel vertrek: 1995, 1997-2002 Vanaf 1998 Niet meer in aanmerking vvtv	6051	Sierra Leone
Sudan	1994-2001	2001-2011	Beperkt tot Zuid-Sudan	7034	Soedan
Somalië	1994-2001	2001, 2005-2009	Verschillende uitzonderingen (hoofdzakelijk betrekking op zuidelijke provincies)	6013 9027 9028	Somalië Brits Somaliland Italiaans Somaliland
Voormalig Joegoslavië		1992-1994	Ontheemdenregeling (ex-) Joegoslaven (Circulaire 312279/92/DVZ)	1201 (actuele landindeling)	Voormalig Joegoslavië
Bosnië		1994	Wettelijke regeling voor ontheemden en gedoogden Bosniërs (regeling <i>niet meer toegankelijk</i> voor onderdanen Slovenië, Kroatië, Macedonië, Federatieve Republiek Servië en Montenegro)	6045 6068	Joegoslavië Federale rep. Joegoslavië
<i>Uitgezonderd</i> Bosnië-Herzegovina		1995-2000	<i>Bosniakken</i> permanente verblijfsvergunning	6065 (bij benadering)	Bosnië Herzegovina

Bron: SSB, CBS

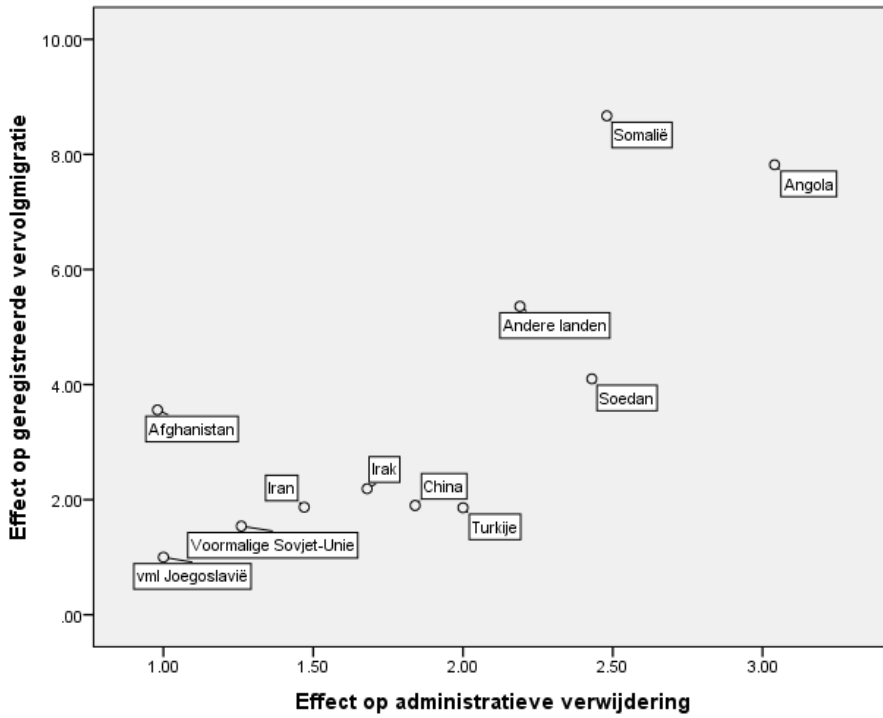
Figuur B1a Het effect van leeftijd van vestiging in Nederland op administratieve verwijdering en geregistreerde vervolgmigratie

Figuur B1b Het effect van leeftijd van vestiging in Nederland op administratieve verwijdering en geregistreerde remigratie

Figuur B2a Het effect van herkomstland op administratieve verwijdering en geregistreeerde vervolgmigratie

Figuur B2b Het effect van herkomstland op administratieve verwijdering en geregistreeerde remigratie

